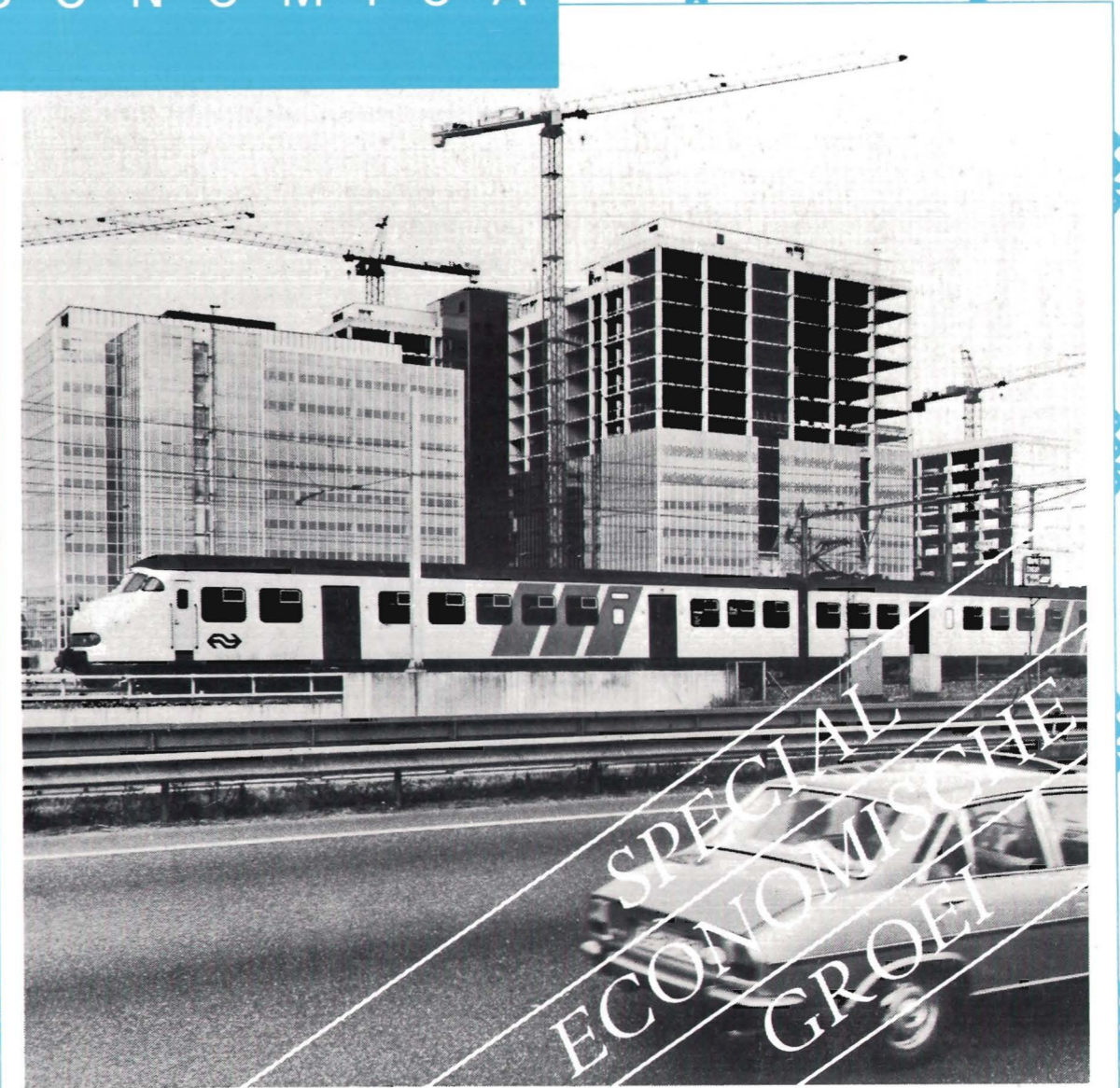

Als je tot de besten wilt behoren.

ROSTRA
ECONOMICA

*Interview nieuwe decaan
Vervolg Strategiediscussie*

Voor nadere inlichtingen over uitstekende loopbaanmogelijkheden in de accountancy kunt u voor een oriënterend gesprek contact opnemen met Louis Chr. Dell, Hoofd Werving & Selectie, World Trade Center, Strawinskylaan 1257, 1077 XX Amsterdam. Telefoon 020 - 5461600.

KPMG Klynveld

NOOR DE BRUIN ZOEKT COLLEGA'S.

Drs Noor de Bruin, 33, financieel beleidsmedewerkster bij de gemeente Amsterdam.

Ze werkt bij de sector Beleidsadviesing en Begroting van de secretarie-afdeling Financiën. Haar pakket bestaat uit volkshuisvesting, bouw- en woningtoezicht, vrouwenemancipatie en bejaardenzorg.

Werken voor de stad is voor haar de uitdaging om te helpen bij het scheppen van randvoorwaarden voor de democratische besluitvorming met als doel een optimale dienstverlening door de overheid.

Speciaal voor afgestudeerde bedrijfseconomen liggen er in dit kader heel wat uitdagingen bij de gemeente Amsterdam. Dat begint eigenlijk al met stageplaatsen en interessante afstudeerprojecten, maar de gemeente Amsterdam heeft met haar ruim 70 bedrijven en diensten voor hen zeker ook zeer belangrijk en afwisselend werk.

Want voor elk gemeentelijk onderdeel komen onderwerpen aan de orde zoals investeringsselecties, meerjarenplannen, begrotingen, analyses en prognoses. Daarbij komt dat de gemeentelijke organisatie volop in beweging is en veel carrièremogelijkheden te bieden heeft. Want de mobiliteit is hoog en het gebruik maken van de carrièrekansen wordt gestimuleerd met opleidingsfaciliteiten, die uitstekend vergelijkbaar zijn met de mogelijkheden die het bedrijfsleven biedt.

**ONZE BROCHURE
"WERKEN
VOOR DE STAD"
LIGT VOOR JE KLAAR.**

Als je met je financieel-economische opleiding een uitdaging ziet in de implementatie van marktgericht denken en handelen in de overheidssector, lees dan de brochure "Werken voor de Stad". Je vindt 'm op de NOBAS-kamer (nr. 2162) en op de informatietafel tegenover de onderwijsadministratie. Noor de Bruin en een aantal collega's op andere posten plus burgemeester Van Thijn en wethouder Etty vertellen daarin waarom Amsterdam niet alleen een stad is om van te houden, maar zeker ook een stad met een dynamische, uitdagende werkkring.

**SOMMIGE MENSEN HOUDEN NIET ALLEEN VAN AMSTERDAM.
ZE WERKEN ER OOK VOOR.**

NOOIT MEER DIT!

Anne-Ismaël Leemhuis

Hoewel bij het schrijven van deze laatste „Nog Even Dit!” het al aardig zomer begint te worden is het nog een drukte van belang in de facultaire raden en commissies. Het spookvoorstel dat door het circuit van vergadersaars waart is de vraag of er al per september aanstaande een nieuw propedeuse programma ingevoerd zal moeten worden.

Propedeuse

De Vervolg Strategie Commissie (VSC) heeft een voorstel gedaan voor een heel nieuw propedeuse- en verplicht doctoraal-programma. De kern van het voorstel is een korter verplicht deel en het verplicht afstuderen binnen een (nieuwe) afstudeerrichting.

De adviescommissies die ingebakken zijn in de facultaire besluitvorming hebben overwegend positief gereageerd op het voorstel. Invoeren dus?

Wellicht, als de faculteitsraad akkoord gaat. Dit laatste mag gezien de adviezen overigens wel verwacht worden. Het twijfelpunt is echter vooral het tijdstip waarop het nieuwe programma ingevoerd moet worden.

Het streven is altijd geweest om een verandering per september 1990 in te voeren. Maar is dit organisatorisch nog wel haalbaar? De organisatorische haalbaarheid is een belangrijk punt omdat zowel studenten als docenten moeten weten waar ze aan toe zijn. Immers de faculteit is een veel te grote en complexe organisatie om in het lopende studiejaar steeds ad hoc oplossingen te moeten bedenken voor (organisatorische) fouten in het systeem.

Zoals het zich begin juni laat aanzien zal het nieuwe programma welliswaar aangenomen worden, maar zal het pas in september 1991 ingevoerd worden.

Faculteitsraad

De faculteitsraad (FR) van mei jl. had een reeks min of meer probleemloze punten af te handelen. Maar het venijn zat in de staart.

Als eerste punt was er een urgente kwestie naar aanleiding van een voorstel van bedrijfseconomie. Deze zwaar belaste vakgroep (waarvan enkele leden hard aan vakantie toe zijn) stelde een drastische programma wijziging voor. De FR besloot eerst een aantal adviezen in te winnen alvorens definitief te beslissen over het al dan niet wijzigen van het programma.

Van belang voor het onderzoek aan de faculteit is de onderzoeksprogrammering 1990-1991. Deze was in de FR aan de orde. De adviezen van de Vaste Commissie Wetenschapsbeoefening (VCW) werden overgenomen. Problematisch bij de vaststelling van onderzoeksprogramma's is de onduide-

lijkheid over het toekomstig aantal beschikbare arbeidsplaatsen voor onderzoek. Maar het centrale bestuur van de universiteit legt zich van te voren niet vast voor meerdere jaren dus kan ook de faculteit geen garanties geven. Zoals aangekondigd zat het venijn in de staart van de FR. Er moest een commissie benoemd worden die zal adviseren over de promotie van universitair docenten (UD) naar universitair hoofddocent (UHD). Het spreekt voor zich dat deze commissie zo breed en evenwichtig mogelijk moet zijn wil ze goed kunnen functioneren. Tot groot ongenoegen van sommigen werd door enkele FR leden gevraagd om toch een wat andere invulling van deze commissie dan werd voorgesteld. Na wat heen en weer gepraat begon de kwestie hoog op te lopen waarbij ook het faculteitsbestuur intern verdeeld was. Een schorsing werd aangevraagd. Na de schorsing bleek de zaak niet opgelost te zijn. Er ontstond verwarring over de procedures in de FR en het voorstel dat werd gedaan over de invulling van de commissie. Uiteindelijk werd er na veel gemor schriftelijk gestemd. De uitslag; 4 voor het voorstel, 3 tegen het voorstel en 7 onthoudingen.....

Verkiezingsuitslag

Altijd is het spannend; de uitslag van de verkiezingen. Zullen er politieke meevallers zijn (zetelwinst) of zullen er tegenvallers zijn (zetelverlies). De AGE en de NOBAS hadden campagne gevoerd en op 7 juni werd de uitslag bekend gemaakt. De zetelverdeling

	1990	1989
AGE	2	3
NOBAS	4	3

Voor de Nobas zullen in de FR plaats nemen; Bart Wendrich, Frank Heemskerk, Yvonne Campfens en Miriam van Tol. Voor de AGE zullen in de FR plaats nemen; Mary Bloem en Annemieke Hartendorp.

Nog even dit!

Per september zit de termijn van ondergetekende erop, dat wil zeggen dat dit de laatste „Nog Even Dit!” is. Komt met dit afscheid ook de informatie over het facultaire bestuurswereldje te vervallen? Neen, mijn opvolgster, Lucette Plug (AGE) zal je blijven informeren. Lucette Plug heeft in veel facultaire commissies en raden gezeten en is in „het wereldje” geen onbekende. Bij deze; veel succes Lucette! Welnu beste lezers en trouwe fans; prettige vakantie.

Gemiste kansen in de strategiediscussie

Op de faculteit wordt gewerkt aan de herziening van het verplichte gedeelte van de studie. De stand van zaken en de gevolgen.

Esther Bijlo

Studenten en docenten hebben zich het afgelopen half jaar in de Vervolg Strategiegcommissie (VSC) bezig gehouden met de reorganisatie van het verplichte gedeelte van de studie. De commissie heeft het bereikte compromisvoorstel inmiddels voorgelegd aan de faculteitsraad. De raad vond dat er te weinig tijd was om de nieuwe structuur al in september in te voeren.

Wetenschapsleer

De VSC heeft voorgesteld de puntenverdeling in de propedeuse voor het grootste deel intact te laten. Nieuw is het vak Wetenschapsleer in het derde trimester dat ten koste zal gaan van Wiskunde en Statistiek. Algemene Inleiding Economie is uit het programma verdwenen. Direct na de propedeuse zullen studenten een keuze kunnen maken uit drie verschillende richtingen: algemene economie, bedrijfseconomie en economie (nu de meest gevolgde richting). Daarnaast blijft het mogelijk binnen de vrije studierichting een pakket naar eigen inzicht samen te stellen. Binnen de algemeen- en bedrijfseconomische richting zal een aantal afstudeerpaden worden aangeboden. Het verplicht doctoraal is dus niet langer voor alle studenten gelijk maar afhankelijk van de gekozen hoofdrichting.

Een doctoraal vak dat in ieder geval bij alle richtingen op het programma zal staan is het nieuwe vak Vaardigheden. In dat vak wordt aandacht besteed aan schriftelijke en mondelinge uitdrukingsvaardigheid.

Niveau discussies

De studenten in de VSC (twee van de NOBAS en twee van de AGE) werden in de vorm van een denktank ondersteund door een groep door de wol geveerde AGE- en NOBAS-leden. In de vorige Rostra's zijn de ideeën van de denktank aan de orde gekomen in artikelen van Iwan van Soest en Anne Leemhuis. De studenten kunnen zich in principe

vinden in het compromis van de VSC. Ze hebben wel bezwaar tegen de manier waarop dat tot stand is gekomen. De discussies in de VSC waren van een bedenkelijk niveau. Docenten in de commissie hielden zich meer bezig met het binnenhalen van voldoende studiepunten voor hun vakgroepen dan met de inhoud van de studie. Belangrijke vragen die bij de herziening van een verplicht programma aan de orde moeten komen - Welke opleiding willen we bieden? Wat moet een economiestudent leren en waarom? - zijn in de commissie niet gesteld.

De leden van de denktank hadden bijvoorbeeld graag gezien dat de inhoud van de propedeuse in de commissie meer onder vuur was genomen. De propedeuse moet studenten een overzicht bieden om later in de studie verantwoord te kunnen kiezen. De integratie van de verschillende micro-, macro- en bedrijfstakken die nu als los zand aan elkaar hangen zou van de studie meer een geheel hebben gemaakt. In dat opzicht is het voorstel van de VSC zelfs een achteruitgang. Het enige verplichte vak waar

Onderwijsvormen

In de discussie over de nieuwe structuur van het verplichte gedeelte is nog weinig aandacht besteed aan de vorm waarin de vakken gegeven worden. Het systeem van een hoor- en werkcollege per vak is door de grote studentenaantallen hard aan vervanging toe. De leden van de denktank pleiten voor een differentiatie van onderwijsvormen. Er zijn vakken die zich goed lenen voor een extensieve benadering (bijvoorbeeld rekenvakken) en vakken die intensieve werkcolleges vereisen (bijvoorbeeld Wetenschapsleer). Door de verschillende vormen van onderwijs - hoorcollege, werkgroep, individueel studietoelichtingssysteem, computerondersteund onderwijs, etc.- creatief te hanteren, wordt het onderwijs zonder veel extra middelen effectiever.

Gemiste kansen

Het bezwaar van een kale puntenverdeling zoals die in het voorstel staat, is dat nu nog niets te zeggen is over de kwaliteit van de nieuwe structuur. Terwijl het doel van de strategiediscussie juist gelegen is in het verbeteren van de oplei-

ding. Nu is het volledig afhankelijk van de vakgroepen of dat doel bereikt wordt. De vakgroepen zullen hun invulling snel aan de studierichtingscommissies moeten voorleggen om die nog de kans te geven de programma's op samenhang en kwaliteit te beoordelen. ■

De auteur is voor de AGE lid van de denktank.

Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven.

De discussies in de VSC waren van een bedenkelijk niveau

micro- en macro-economie in hun samenhang bekeken worden is Algemene Inleiding Economie. Terwijl de grenzen tussen micro-, macro- en bedrijfseconomie steeds vager worden en een groeiend aantal economen er van overtuigd raakt dat een geïntegreerde benadering van de economie zinvol is, zijn onze docenten niet van zins hun persoonlijke rancunes opzij te zetten om een vak aan te kunnen bieden waar alle aspecten van de economie belicht worden. Hopelijk grijpen de vakgroepen micro en macro alsnog de kans om hun vakken in het verplichte deel gezamenlijk te geven.

REDACTIONEEL

Economische groei spreekt tot onze verbeelding. Economische groei wordt een goede zaak gevonden. 'Stilstand is achteruitgang.' Als je denkt aan groei van het inkomen en groei van de hoeveelheid goederen waarover men de beschikking krijgt, is dit een begrijpelijke gedachte.

Welke onderneming heeft er niet groei van omzet en winst op het oog? Toch hangt het er maar helemaal vanaf wat er groeit. Evenzeer als bijvoorbeeld in de medische wereld of het milieu, kent het economische leven groeiprocessen die als ongunstig worden opgevat. De toename van geluidshinder en luchtvervuiling worden als de schaduwzijde van produktie gezien. De nadelige effecten op het milieu en het uitgeput raken van grondstoffen zijn redenen om het stopzetten van de produktie te bepleiten.

Het is niet verstandig om groei als zodanig goed of fout te vinden. Je kan het begrip beter als een neutrale term opvatten en nagaan op welke wijze het in een bepaald verband gebruikt wordt. In deze Rostra een special over economische groei, waarin enkele van deze verbanden uitgebreid bekeken worden.

ROSTRA

E C O N O M I C A

Blad van de Faculteit der Economische Wetenschappen en Econometrie aan de Universiteit van Amsterdam
nummer 169, juni/juli 1990

Redactie

Lukas Daalder
Martijn van den Heuvel
Dr. E. de Jong
Jacco Knotnerus
Raoul Leering
Alexander Maljers
Luc Moers
Jeroen van Roon
Drs. M. Schulp
Ellen Steenmeijer
Bas Verheijen
Jasper Wesseling

Redactie

Rostra Economica, Kamer 2386
Jodenbreestraat 23, 1011 NH Amsterdam
Telefoon: (020) 525 2497
Ingezonden brieven, artikelen en studierapportages kunnen worden ingekort.

Adreswijzigingen

Studentenadministratie, Jodenbreestraat 23
1011 NH Amsterdam

Foto voorpagina Economische groei, World Trade Center Amsterdam in aanbouw, 1984.

Oplage

9x per jaar in een oplage van 4500 ex.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar.
Opdrachten schriftelijk t.a.v. de redactie.

Advertenties in dit nummer van AKZO

Arthur Andersen & Co
Gemeente Amsterdam
KPMG Klynveld Kraaienhof & Co
Procter & Gamble
PTT Nederland
Verenigde Spaarbank
Unilever

Zet- en drukwerk:
Kaal Boek, (020) 26 29 08.

— wij danken alle medewerkers, tot ziens! —

Inhoudsopgave

- 4 Econometrie levert nieuwe decaan
Alexander Maljers, Jasper Wesseling
- 6 Economische groei (inleiding)
Lukas Daalder, Martijn van den Heuvel
- 7 Produktiegroei: een afgod
Lukas Daalder, Martijn van den Heuvel
- 10 Economische Zaken: groei blijft hoofdzaak
Lukas Daalder, Martijn van den Heuvel
- 13 Technologie: motor voor economische groei?
Bas Verheijen, Jasper Wesseling
- 16 How the West was won
Jeroen Daalder, Lukas van Roon
- 20 Succesvolle groeistrategie multinational Wavin
Martijn van den Heuvel, Jacco Knotnerus
- 25 Quanti est Sapere! (column)
Mark Bronstein
- 26 Gemiste kansen in de Strategiediscussie
Esther Bijlo
- 27 Nooit meer Dit!
Anne-Ismaël Leemhuis

Econometrie levert nieuwe decaan

In maart is prof. dr. J.G. Lambooy afgetreden als decaan van de faculteit. Prof. dr. H. Neudecker, hoogleraar econometrie, volgde hem op. Een interview met een wetenschapper die niet van veel gepraat houdt.

Alexander Maljers, Jasper Wesseling

Informatie

Neudecker werd in 1972 hoogleraar aan de interfaculteit econometrie. Daarvoor was hij in Turkije, België en Engeland als docent en onderzoeker werkzaam. Neudecker: „Een decaan moet zorgen dat de faculteit goed blijft functioneren. Hij moet dus goed geïnformeerd zijn over hetgeen er in de wetenschap en de samenleving speelt, zodat de faculteit zich bijtijds kan aanpassen aan veranderingen.

Er is een aantal manieren waarop een decaan zich kan opstellen. Hij kan op de winkel passen, dan verandert er niets. Hij kan de zaak laten verlopen, dan gaat de zaak failliet. Dat is natuurlijk het ergste dat er kan gebeuren. En hij kan proberen de faculteit vooruit te brengen. Volgens mij is dat laatste het beste. Maar ja, dan moet je je wel inspannen.”

Formatie

Wat bent u van plan te doen aan de problemen bij de vakgroep Bedrijfseconomie? De bedrijfseconomen vinden dat zij te weinig geld krijgen om goed te functioneren.

„De bedrijfseconomen doen inderdaad hard hun best om meer middelen te verkrijgen. Ze menen dat ze daar recht op hebben gezien de hoeveelheid onderwijs die zij geven. Ik vind dat een kortzichtige visie. Een faculteit moet de formatieplaatsen niet alleen volgens onderwijsinspanningen maar ook volgens onderzoekinspanning verdelen.”

Bedrijfseconomen zeggen juist dat ze door al dat onderwijs geen tijd hebben voor onderzoek.

„Daar geloof ik niets van; als je naar zusterfaculteiten kijkt, blijkt dat de bedrijfseconomen daar ook klagen over te grote aantallen studenten. Toch vinden zij wel tijd om onderzoek doen. Een voorbeeld is de Ecozoekdag 1990 -een dag ter bevordering van het Economisch onderzoek. Daar houden de UvA en de EUR evenveel lezingen -beide ongeveer 20- maar onze bedrijfseconomen zijn in tegenstelling tot die van de EUR in het geheel niet vertegenwoordigd.”

Ze zullen waarschijnlijk stellen dat ze voor lezingen helemaal geen tijd hebben.

„Dat is onzin, een bevoegen onderzoeker vindt altijd wel tijd om één lezing voor te bereiden.”

Waarom gebeurt dat dan niet. Daar moet toch een verklaring voor zijn.

„Ze hebben er gewoon geen zin in, denk ik. Als je door de gang loopt bij bedrijfseconomie, heerst er een doodse stilte. Men zegt ook:

Onderzoek is niets voor ons, wij leiden managers op en daarvoor is geen onderzoek nodig. Dat zal best zo kunnen zijn, maar op andere universiteiten denkt men er toch anders over. Ik weiger te aanvaarden dat

Neudecker: „Formatieplaatsen verdelen volgens een outputsysteem.”

tijdgebrek de oorzaak van alle problemen is. Als je ziet hoeveel brieven ze naar het faculteitsbestuur sturen, denk je ook: *U had die tijd wel ergens anders in kunnen steken.*

Ik vind dat de formatieplaatsen volgens een outputsysteem verdeeld moeten worden. In zo'n systeem worden de vakgroepen beloofd voor concrete output. Voor onderwijs telt dan het aantal behaalde studiepunten, werkstukken en

promoties. Bij econometrie hebben we al jaren zo'n outputsysteem. Promoties zijn overigens erg belangrijk. Deze activiteit mag dus best beloofd worden.

Er is al eens gestudeerd op een systeem dat het geld beter verdeelt, maar dat is toen door de faculteitsraad van tafel geveegd; was waarschijnlijk te ingewikkeld voor ze. Er moet natuurlijk wel voor worden gewaakt dat er niet te grote fluctuaties bij de leerstoelen en vakgroepen optreden, maar dat kan men oplossen door met 'facultaire' vakken -bijvoorbeeld het toekomstige vak Vaardigheden- te schuiven.”

Specialisatie

Neudecker vindt dat de relatie met het Maagdenhuis aanzienlijk verbeterd is. Over de toewijzing van middelen door het Maagdenhuis is hij enigszins afwachtend. „Eerst maar eens wachten op de uitkomsten van het nieuwe bekostigingsmodel”, stelt Neudecker.

Grootse plannen heeft het nieuwe faculteitsbestuur niet. Wel vele kleintjes die het onderzoek en onderwijs moeten verbeteren. Zo pleit Neudecker voor een individueel en geautomatiseerd tentamensysteem, gebaseerd op een tentamenbank waaruit een student op elk moment een aselect multiple-choice tentamen kan opvragen.

Als één van de grootste bedreigingen voor faculteiten ziet Neudecker het Amerikaanse systeem, waarin reputatie een grote rol speelt. Als je eenmaal als slechte faculteit bekend staat zal dat ook zo blijven.

Toen we vroegen of de FEE zich in de toekomst wellicht niet beter kon profileren zonder bedrijfseconomie moest Neudecker dit toch ontkennen. De faculteit moet in zijn ogen een breed en divers pakket blijven aanbieden. De diversificatie zoals wij die nu kennen met de deci-leerstoelen (0, 1 of 0, 2 leerstoel) voor vakken als luchtvaarteconomie vindt hij echter ook weer erg ver gaan. Volgens Neudecker gaan dit soort randvakken alleen maar ten koste van het reguliere onderwijs. ■

BOAV voor de rechter!

Mark Bronstein

De belangstelling voor het specialisatievak BOAV is zeer groot en daardoor kan de vakgroep voor onze faculteit unieke selectiecriteria hanteren.

Studenten dienen niet alleen over voldoende ijver en intelligentie te beschikken, ze moeten ook uitblinken in een zeer brede wereldoriëntatie (zelfs Folia moet gelezen worden) en groot enthousiasme. Bovendien moet de student goede sociale vaardigheden hebben zodat hij door één van zijn vele BOAV-vrienden op de hoogte is gesteld van de feitelijke inschrijvingsprocedure, die immers afwijkt van wat de vakgroep in Folia durft te publiceren.

Voor studenten die een beetje eenzaam zijn of die alleen maar macro-vrienden hebben, zal ik nu uitleggen hoe zij toch ingeschreven kunnen worden.

De meest toegepaste truc om zonder problemen bij BOAV binnen te komen is om je in te schrijven vóór het trimester dat je werkelijk wilt. Je komt dan op de reservelijst en krijgt de garantie dat je het volgend trimester geplaatst wordt. Dit vereist wel dat je lang van te voren je plannen maakt.

Wie bijvoorbeeld in januari 1991 het vak wil volgen moest zich al in juni inschrijven. Daarbij moet je dan ook al in juni je werkstuk afhebben waarmee de planningshorizon op 9 à 10 maanden komt. Minder fanatieke planners dienen beslist over eerder genoemde kwaliteiten te beschikken.

Ergens aan het einde van het trimester verschijnt in Folia de mededeling dat je je vanaf een bepaalde datum, vanaf 9.00 u a.m. in kunt schrijven. Volgens de mededeling heb je dan nog een aantal weken de tijd. Maar bij de vorige inschrijving was het in werkelijkheid noodzakelijk om al om 7.30 u a.m. van de eerste dag voor de deur te gaan liggen. Uitslapers maken zo geen schijn van kans.

Een laatste manier om een plaats te veroveren is via een kort geding. Zo'n zaak is in Maastricht dit jaar al eens met glans gewonnen. Het is heel simpel: heb je collegegeld betaald, is je werkstuk af en keuzevak gehaald dan heb je recht op plaatsing.

Nou denk je misschien dat de vakgroep je met je gerechtelijk bevel niet voor de koffie uit zal nodigen. Maar BOAV wil niets liever dan een kort geding verliezen. Daarmee kunnen ze dan naar het bestuur met een zoveelste bede om meer geld.

Het aanspannen van een kort geding is op zich al erg leuk en met de zekerheid van een overwinning zijn je kosten voor de rekening van BOAV.

Er kan niets mis gaan. Misschien is het dus wel een aardig idee voor de AGE om op deze wijze het door de verkiezing gekreukte imago op te poetsen. ■

INGEZONDEN

De ROSTRA zoekt:

Beste Mark „Bronstein”, Tot mijn spijt heb ik mijn kostbare tijd verspild aan jouw column. Tijd is kostbaarder dan inkt, ik wil de mijne dan ook niet verspillen aan de overdosis feitelijke onjuistheden waarmee je over de verkiezingscampagne van de AGE hebt geschreven. Ik wil je echter wel wijzen op het feit dat je je eigen gebreken niet moet afwentelen op je mede-studenten, die zich actief inzetten om iets wezenlijks te veranderen binnen deze faculteit. Beste Mark, kijk eens in de spiegel, wie heeft er nu werkelijk last van gebrek aan oorspronkelijke weldoordachte ideeën?

Margreth Hoek

Redactielid PAGE.

Een REDACTEUR.

Er wordt o.a. verwacht dat je:

* regelmatig nieuwe ideeën naar voren brengt.

* interviews afneemt.

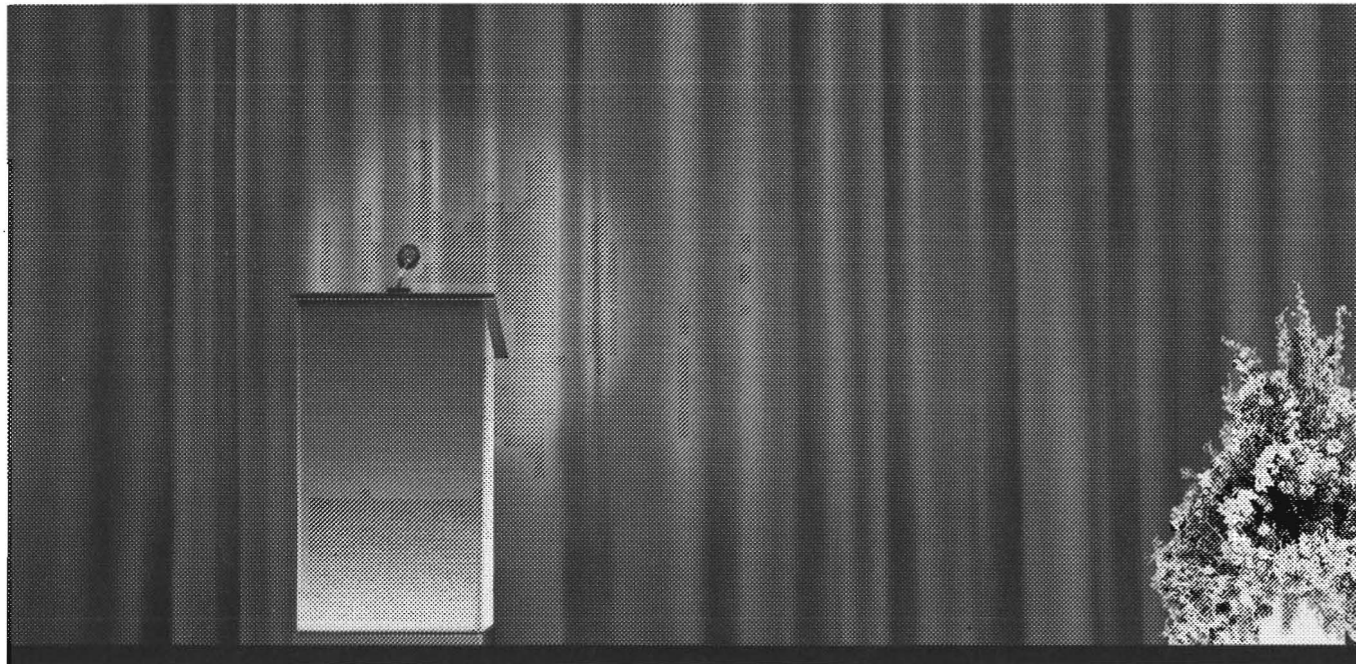
* artikelen schrijft.

* regelmatig op vergaderingen verschijnt.

Bel naar: Raoul Leering (850298),

Jacco Knotnerus (946494)

of ROSTRA (525 2497)

PTT houdt auditie voor talentvolle academici

U nadert het einde van uw studie accountancy, bedrijfs(economie) of econometrie. Talent en ambitie bezit u in ruime mate. En tijdens uw studie heeft u bovendien bewezen dat u die waardevolle eigenschappen kunt aanvullen met een flinke dosis energie en doorzettingsvermogen.

Omdat u hoge verwachtingen heeft van uw professionele carrière, zoekt u naar een groeifunctie in een inspirerende werkomgeving. Naar een gerespecteerde werkgever, die zich niet opstelt als de strenge regisseur van uw carrière; eerder als een gepassioneerde tegenspeler.

De onderneming

Als dit uw profielschets is, is Koninklijke PTT Nederland NV zeer geïnteresseerd in een kennismaking. PTT is de grootste particuliere werkgever en de grootste transporteur van informatie op Nederlandse bodem. Is in internationaal verband een zeer gewaardeerde gesprekspartner. Streeft naar het hoogst haalbare in alle bestaande en nieuwe markten. Gaat confrontaties met collega-aanbieders daarom allesbehalve uit de weg. Zet maar al te vaak de toon in nieuwe, technologische ontwikkelingen. Staat open voor alle ideeën die tot verbetering kunnen leiden. En is daarom een onderneming, waarin uw kwaliteiten uitstekend tot hun recht kunnen komen.

Het script

Hoe uw loopbaan zich gaat ontwikkelen, staat niet op voorhand vast. Uw eerste functie ligt uiteraard in het verlengde van uw studie. Daarna kunt u regelmatig van functie, werkmaatschappij en afdeling wisselen. Zodat u ruimschoots de gelegenheid

krijgt om over de grenzen van uw vakgebied heen te kijken en om onze organisatie goed te leren kennen. Gaandeweg vindt steeds nauw overleg plaats met Management Development.

Op deze manier werkt u toe naar een management-positie op hoog niveau. Of u dat doel bereikt, hangt uiteraard af van uw eigen kwaliteiten en inspanningen, die door PTT steeds passend worden gewaardeerd met uitstekende, individuele arbeidsvoorwaarden.

De auditie

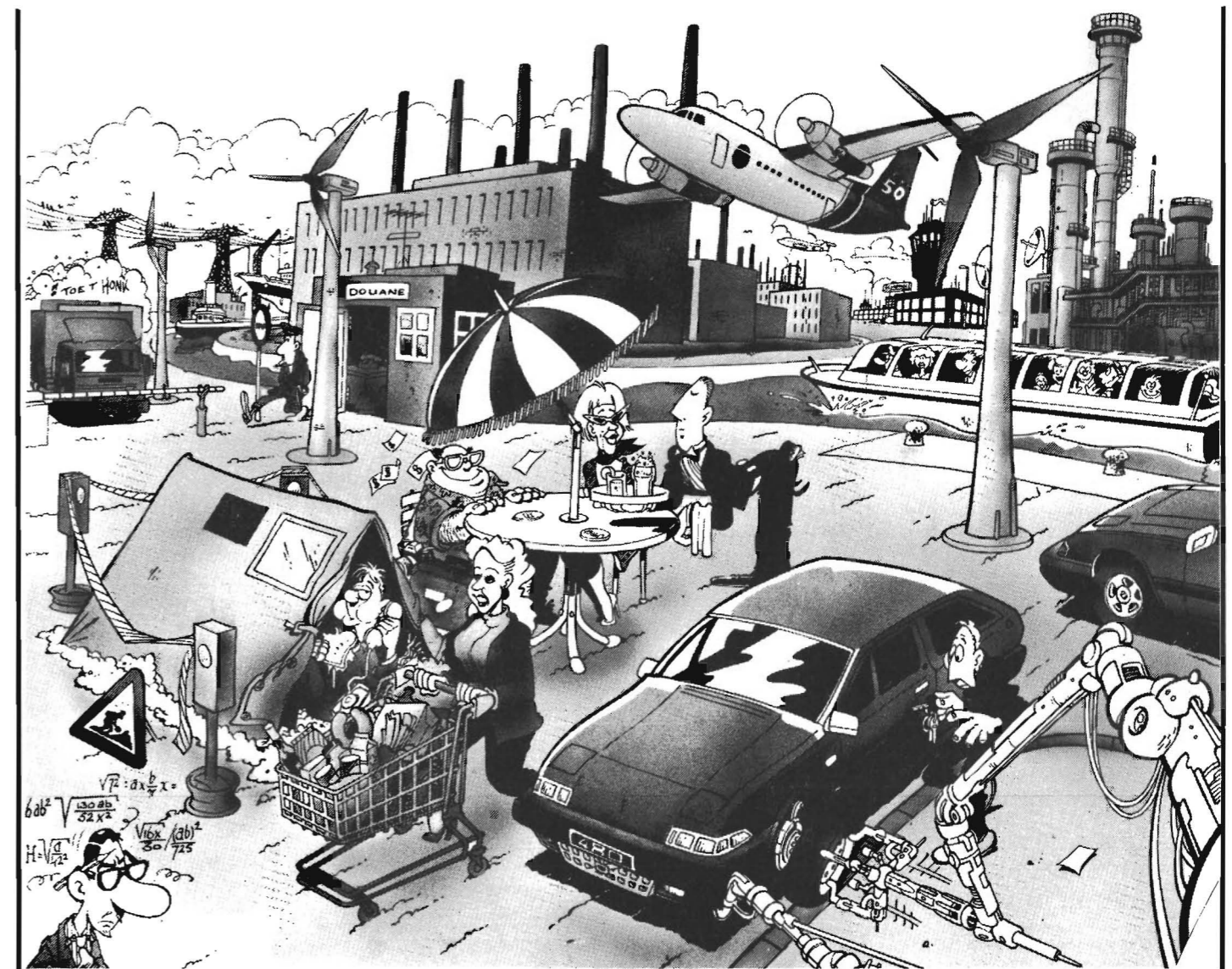
De selectieprocedure is afgestemd op het niveau van de mensen die we zoeken. Zo zult u zich onder andere moeten voorbereiden op een aantal pittige gespreksrondes. Op een grondige psychologische test. En op een kennismaking met een panel van PTT-topmanagers. Dit panel neemt uiteindelijk ook de beslissing over uw aanstelling.

Als u door deze opsomming van vuurproeven echter niet uit het veld bent geslagen, maar juist geprikkeld, dan zien we uw brief met grote belangstelling tegemoet bij Koninklijke PTT Nederland NV, concernstaf Management Development, Postbus 15000, 9700 CD Groningen. Voor meer informatie kunt u deze afdeling bellen: 06-0142.

PTT. Waar mensen 't maken.

SPECIAL ECONOMISCHE GROEI

Rostra special

Economische groei

SPECIAL

Veel, meer, meest. Dat is het directe gevolg van de economische groei die door onze westerse economie wordt nagestreefd. Is het echter wel zo wenselijk als het op het eerste gezicht lijkt en tot welke hoogte? Het zijn deze vragen waar in deze ROSTRA wat dieper op in wordt gegaan.

Lukas Daalder, Martijn van den Heuvel

Vanaf de eerste dag dat je als economiestudent op onze faculteit komt staan de colleges vrijwel alleen in het teken van de realisatie van economische groei. Bij Macro-economie leren we bijvoorbeeld of en hoe overheden moeten handelen om het groeitempo van andere landen bij te kunnen houden, bij Micro-economie wordt gekeken hoe Robinson Crusoe moet handelen om zijn nut te vergroten, waarbij nut slechts afhangt van consumptie en vrije tijd. Bij de bedrijfseconomische vakken wordt ook alleen maar naar hogere productie- en omzetcijfers gekeken.

Als men weet dat economische groei in het algemeen gedefinieerd wordt als groei van het BNP lijkt dit allerminst verbazingwekkend. Immers: een toename van productie leidt tot een vermindering van schaarste of tot grotere keuzemogelijkheden voor de consument.

Je zou dus geneigd zijn te denken door een verhoging van economische groei beter aan de behoeften van de bevolking te kunnen voldoen. Er wordt dan echter vergeten dat de welvaart van een persoon of een samenleving niet alleen afhangt van de goederen en diensten die in de maatschappij te verkrijgen zijn. Ook vrije tijd, geluidsoverlast, milieuvuiling en huishoudelijke arbeid zijn factoren die de 'toestand van voorspoed', zoals welvaart in de Nederlandse van Dale gedefinieerd wordt, beïnvloeden.

Dr. R. Hueting houdt zich al 25 jaar bezig met de verwerking van verliezen van milieufuncties in de economische groei. Hij betoogt dat er juist geen tegenstelling tussen milieu en economie bestaat, maar dat het milieu een onderdeel van de economische wetenschap is. Is het immers niet zo dat het milieu een schaars goed is? En dat de economische wetenschap de wetenschap is die zich bezighoudt met de allocatie van schaarse middelen? Vandaar dat alleen in het artikel van Hueting een afwijkende definitie van economische groei gehanteerd wordt.

Een belangrijk standpunt dat Hueting in het gesprek naar voren bracht, was zijn weerzin tegen het theorema dat groei van het BNP een absoluut voorwaarde voor de totstandkoming van effectief milieubeleid is. „Dat is de meest gevaarlijke stelling die je maar kan bedenken...”, aldus Hueting.

Op het Ministerie van Economische Zaken is men juist wel overtuigd van de waarheid van dit theorema. Het ministerie vindt dat economische groei bittere noodzaak is om de technologische ontwikkeling, die nodig is om schoner en energiebesparender te produceren, een extra stimulans te geven. Het verband tussen technologie en economische groei wordt in het volgende artikel nader uitgediept. Vooral de vraag of investeringen in technologische ontwikkeling de economische groei ten goede komen wordt zowel aan de hand van theorie als aan de hand van empirie in het daglicht gesteld.

In het vierde artikel wordt zowel op economische als op filosofische wijze omgegaan met de vraag: waarom streven individuen en organisaties altijd naar een hogere groei en waarom neemt men nooit genoeg met datgene wat men al heeft. In het artikel wordt verder gekeken of er een uitweg mogelijk is uit het almaar voortdurende groeiproces. Het laatste artikel dat in het kader van deze special is geschreven, gaat over een bedrijf dat sinds de oprichting in 1955 een enorme groei heeft doorgemaakt. Wavin, een kunststofverwerkende onderneming, is die groei zonder noemenswaardige problemen doorgekomen.

Een duidelijke opstelling naar het personeel, de waarde die het bedrijf hecht aan de betrokkenheid van haar medewerkers bij het beleid en de snelle internationalisering van het bedrijf hebben een belangrijke rol in de soepele overgang van provinciale onderneming naar 'provinciale multinational' gespeeld.

Wij hadden u graag nog een artikel over de relatie tussen economische groei en inkomens (on) gelijkheid en een stuk over economische groei en de relatie ontwikkelings/ontwikkelde landen willen aanbieden. Helaas meldde de heer Odink zijn artikel -ondanks zijn toezegging die hij eind april deed- maar liefst één week voor de deadline van 14 juni af. Omdat dit blad op een veelvoud van 4 pagina's moet verschijnen en gezien het feit dat het nu te kort dag was om zelf nog een extra artikel te schrijven, diende ook het artikel over ontwikkelingslanden te wijken. ■

EEN AFGOD

vervolg van pagina 8

alles wat je voor het milieu doet meer werk vraagt. Het is mij dan ook wederom een volslagen raadsel hoe iemand kan zeggen dat milieubeleid ten koste van de werkgelegenheid gaat.”

En wat is volgens u de rol van de technologie in het geheel?

Daar verwacht ik best wat van, maar je moet niet gaan zitten wachten totdat de technologische ontwikkeling zich in de juiste richting gaat bewegen. Je moet grenzen stellen, want dan komt de juiste technologie veel eerder tot stand. Ik denk verder ook dat we de rol van de technologische ontwikkeling niet moeten overschatten. Wie weet zullen er afbreekbare plastics ontwikkeld worden, die het afvalprobleem kunnen verminderen. Ik geloof echter veel meer in het melk halen in een kannetje.

Inkrimpung van de bevolking, terug naar de melkboer, duurzaam gebruik van het milieu.... Kan deze maatschappij dat wel aan? Ik zou het niet weten. Helaas kan ik niet in de toekomst kijken. ■

Dr. R. Hueting is hoofd van de afdeling Milieustatistiek van het CBS.

1. Voor een volledige uitwerking van de problemen die deze methode met zich mee brengt, zie: Hueting, R., Correcting National Income for Environmental Losses: Towards a Practical Solution. In: Environmental Accounting for Sustainable Development. The World Bank, 1989, Washington DC.
2. Boulding, K. E., The economics of the Coming Spaceship Earth. In: Environmental Quality in a Growing Economy. Baltimore, 1966.

TECHNOLOGIE

vervolg van pagina 14

land vaak een hoge correlatie wordt gevonden tussen technologie en economische groei.

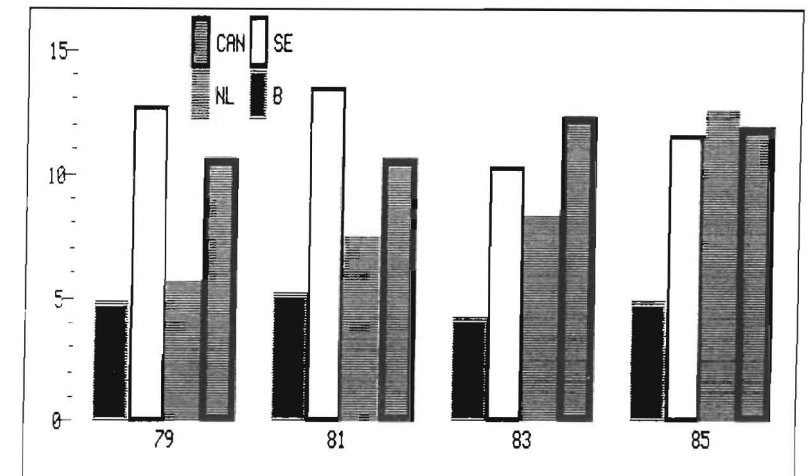
Onderzoek van De Soete leert dat Nederland vooral de laatste tien jaar een achterstand heeft opgelopen in vergelijking met concurrerende OESO-landen. In de meeste OESO landen sprake is van een vrijwel permanente stijging van de R&D uitgaven sinds 1979, in Nederland is deze trend minder sterk. Dit blijkt met name te wijten aan een stagnatie van de R&D uitgaven in het bedrijfsleven. De Nederlandse overheid heeft haar bijdrage aan R&D procentgewijs meer dan

verdubbeld. In 1987 bedroegen de totale Nederlandse uitgaven 2.39% van het Binnenlands Produkt tegenover 2.81% en 2.87% in respectievelijk Duitsland en Japan. Het aandeel van bedrijven hierin is 61%. In Duitsland ligt dit percentage bijvoorbeeld op 70. Het lijkt er dus op dat de overheidsuitgaven niet tot synergie met de uitgaven in het bedrijfsleven hebben geleid maar eerder tot substitutie.

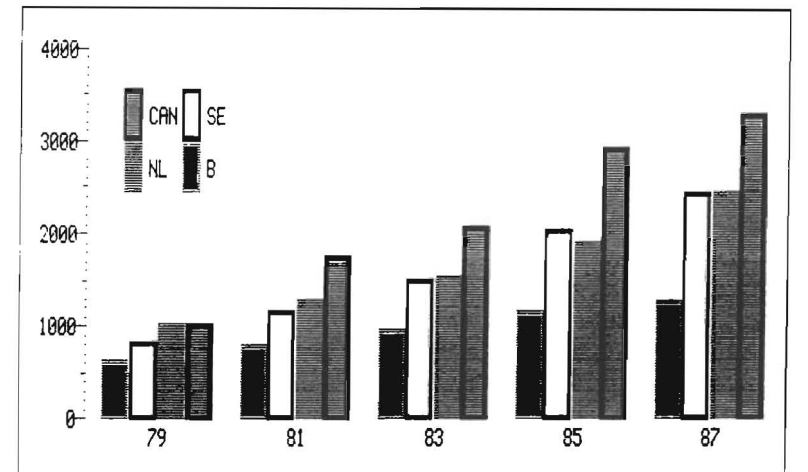
Bij de relatief lage uitgaven in het bedrijfsleven wordt vaak aangetekend dat Nederland een relatief kleine industriële en een omvangrijke dienstensector heeft. Aangezien industrie meer R&D vereist dan diensten zou dit betekenen dat Nederland minder hoeft uit te geven aan R&D dan landen met een grote industriële sector. Uit berekeningen van EZ waarin voor deze afwijkende economische structuur gecorrigeerd is blijkt toch nog een achterstand van 1 miljard gulden -20% van de R&D uitgaven in de marktsector- te bestaan. Hier liggen nog grote mogelijkheden voor economische groei. ■

Met dank aan Dr. A. Kleinknecht

Figuur 2 Percentage van door bedrijfsleven uitgevoerde R&D (BERD), gefinancierd door de overheid.

Figuur 3 Door bedrijfsleven uitgevoerde R&D (BERD) (million current PPP \$).

Net afgestudeerd... En dat wil dan financieel directeur worden.

U bent een jong academicus (M/V) en u koestert deze ambitie als de gewoonste zaak van de wereld. U bent bereid u daarvoor in te zetten in de wetenschap zo uw doel te kunnen bereiken. Dat is een instelling die wij bij Procter & Gamble weten te waarderen. Voor zulke mensen hebben wij plaats in ons financieel management.

Via een individueel praktijkgericht opleidingsprogramma - "training-on-the-job" - bepaalt u in hoge mate zelf de voortgang van uw carrière. Met onze "promotion-from-within" aanpak, leert u alle facetten van een omvangrijk financiële afdeling kennen en creëert u uw eigen promotiekansen.

Een afgeronde gerichte academische vorming, die uw analytisch vermogen heeft aangescherpt en uw communicatieve vaardigheden (ook in de Engelse taal) heeft ontwikkeld, is een noodzakelijke vereiste. U weet dat slechts door teamwork een doel bereikt kan worden en u onderkent uw leiderschapskwaliteiten. Nog geen 30 jaar, maar u staat aan het begin van een nieuwe fase in uw leven, waarbij de grenzen van Nederland niet uw grenzen bepalen.

Als u zich hierin herkent, dan zijn er mogelijkheden bij Procter & Gamble in Nederland. Richt een brief met uw C.V. aan Procter & Gamble Benelux N.V., Divisie Nederland, Postbus 1345, 3000 BH ROTTERDAM, t.a.v. de afdeling Personeelszaken. Voor meer informatie kunt u ook telefonisch contact opnemen (010-468 7206).

Procter & Gamble is een multinational van Amerikaanse oorsprong. Wereldwijd wordt een omzet van ongeveer 40 miljard gulden gerealiseerd door 73000 medewerkers. In circa 60 landen vindt u Procter & Gamble vestigingen. In Nederland aanwezig met 3 divisies: Wasmiddelen/ Luiers, Health & Beauty Care en Norwich Eaton Pharmaceuticals, en bekend door de kwaliteitsproducten Ariel, Dash 3, Dreft, Vizir, Pampers, Oil of Olaz, Vicks, Vidal Sassoon en Head & Shoulders. Een plezierig bedrijf, waarin véél jonge mensen enthousiast en doelgericht werken aan een goede toekomst. Voor henzelf en voor Procter & Gamble.

Procter & Gamble Benelux N.V.

Productiegroei: een afgod

SPECIAL

Dr. R. Hueting provokeert. Het liefst provokeert hij die mensen die productiegroei een voorwaarde voor milieubeleid vinden. „De CO₂-uitstoot moet met 80% verminderd worden en dat houdt een ongeveer evenredige daling van het energieverbruik in. Als je dan bedenkt dat het energieverbruik bij benadering gelijk oploopt met de groei van het BNP betekent dat, dat het BNP met ongeveer 75% moet dalen, tenzij goedkope oplossingen kunnen worden gevonden voor de vermindering van CO₂ emissies. Dat is geen ramp, dan ben je terug op het niveau van begin jaren vijftig.”

Lukas Daalder, Martijn van den Heuvel

Door de telefoon was het ons al twee keer uitgelegd, in de rapporten die we als voorbereiding op ons interview te lezen kregen werd het nogmaals benadrukt en in het interview zelf kwam het wederom ter sprake. Hueting wilde dat ons in elk geval een ding glashelder voor ogen stond: economische groei is iets anders dan productiegroei.

Volgens Hueting is economische groei niets anders dan verhoging van het welvaartsniveau, waarbij welvaart gedefinieerd wordt als de behoeftebevrediging die wordt opgeroepen bij de omgang met schaarse middelen. Het luisteren naar een cd, een wandeling door het bos en een uur slapen zijn bijvoorbeeld allemaal factoren die een bijdrage kunnen leveren aan de welvaart van een persoon. Een stijging van de productie kan dus een stijging van onze welvaart tot gevolg hebben, omdat hierdoor goederen op de markt komen die we graag zouden willen kopen. Een produktiestijging kan echter ook tot een daling van het welvaartsniveau leiden. Als de extra productie lager gewaardeerd wordt dan de offers die ervoor gebracht moeten worden, zoals milieuvuiling of minder vrije tijd, is het welvaartseffect per saldo negatief. Of de productie dus een goede weergave is van de welvaart hangt af van de bij de productie optredende neveneffecten en de waardering die men hieraan toekent.

Correct groeicijfer

De vraag is nu hoe de collectieve welvaart van de Nederlandse maatschappij zich de afgelopen decennia heeft ontwikkeld. Hueting: „Als je daar iets met zekerheid over wilt zeggen, moet je de welvaartsfuncties van alle inwoners kennen en die zou je dan ook nog bij elkaar op moeten kunnen tellen. Het mag duidelijk zijn dat onmogelijk is. Ik kan je wel iets zeggen over mijn eigen wel-

vaart, maar over de welvaart van Nederland.... Ik sluit de mogelijkheid niet uit dat we over de welvaartstop heen zijn, maar je zal mij zoiets niet met zekerheid horen zeggen. Dat kan ik gewoon niet weten.”

Een cijfer dat de werkelijke economische groei weergeeft bestaat dus niet. Zijn er naast het BNP andere alternatieven die deze groei benaderen?

„Bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zijn we al jaren bezig met de constructie van een betere indicator, een cijfer gecorrigeerd voor milieuvuiling, maar daarbij stuit je al snel op onoplosbare problemen. Om zo'n cijfer te bepalen, is het nodig dat je schaduwrijzen voor

lieu. Ook deze methode kent grote nadelen: zo weten mensen bijvoorbeeld vaak niet in welke mate ze afhankelijk zijn van het milieu en bestaat er een verschil tussen daadwerkelijk betalen en wat men zegt te willen betalen. De bepaling van schaduwrijzen volgens deze methode is mijns inziens daarom zinloos.”

Bruto Nationaal Produkt

Het is dus niet gelukt om de schaduwrijzen te vinden. Waarom maakt u dan zoveel bezwaar tegen het gebruik van het BNP? Misschien is het BNP dan toch de beste weergave van economische groei?

„Er bestaat een groot aantal problemen

„De essentie van het milieuprobleem zit in de groei”

het verlies van milieufuncties berekent, die rechtstreeks vergelijkbaar zijn met de marktprijzen van geproduceerde goederen en diensten. Voor de berekening van deze schaduwrijzen moeten de vraag naar en het aanbod van milieufuncties bekend zijn. De aanbodcurve vind je nog wel, door te kijken hoeveel herstel of behoud van milieu kost. De vraagfunctie daarentegen is bijna nooit of slechts gedeeltelijk via de markt te achterhalen, omdat milieu op geen enkele markt volledig wordt doorberekend. Als je bijvoorbeeld kijkt naar de prijs van huizen, dan zal deze wel enigszins reageren op veranderingen in het milieu in de directe omgeving. De krapte van de huizenmarkt en de immobiliteit van mensen ten gevolge van gebondenheid aan werk en buurt staan echter volledige doorberekening in de weg.

Om dit probleem te omzeilen kan je dan proberen de preferenties van mensen te achterhalen door mensen te vragen hoeveel ze over hebben voor een goed mi-

wat betreft het gebruik van BNP-groei als indicator. Ten eerste voelt een individu zich niet alleen maar 'welvarend' als hij of zij veel kan consumeren; ook de omgeving, de werkomstandigheden en nog vele andere factoren spelen hierbij een belangrijke rol. Daarnaast klopt het BNP-cijfer als indicator van economische groei niet, omdat veel zaken die betrekking hebben op het wegnemen van onvolkomenheden van systemen geen netto bijdrage leveren tot de consumptie, terwijl ze wel als produktiegroei worden gerekend. Een voorbeeld hiervan zijn uitgaven die gericht zijn op herstel van het milieu die door vervuilende produktiemethoden noodzakelijk zijn geworden.

Mijn bezwaren richten zich tegen het gebruik van het BNP-cijfer. Het is noodzakelijk dat iedereen de beperkte betekenis van het cijfer kent en dat is nu zeker niet het geval. Het is mij een volslagen raadsel waarom wereldwijd de economische prestatie van een land

voornamelijk aan de hand van dit cijfer wordt beoordeeld. Produktiegroei is een soort afgod in onze samenleving. Waar staat geschreven dat ons doel is een zo hoog mogelijke produktie na te streven? In welke bijbel staat dat? Produktiegroei is geen doel, hoogstens een middel. Dat besef leeft echter niet. Juist daardoor ontstaat de opvatting dat produktiegroei noodzakelijk is voor de financiering van het behoud van het milieu. Dat is de meest gevaarlijke stelling die je maar kunt bedenken, want de essentie van het milieuprobleem zit juist in die groei. Aftakeling van het milieu voornamelijk het gevolg van juist die activiteiten die het meest bijdragen tot produktiegroei. Hoe iemand met gezond verstand dan kan zeggen dat we moeten groeien om het milieubehoud te financieren, dat snap ik werkelijk niet."

Hueting: „Beheersing van de bevolkingsgroei is zeer belangrijk”.

Ontwikkelingslanden

We moeten dus van de fixatie op produktiegroei af, maar hoe moet dat dan in onderontwikkelde landen? Is het niet zeer waarschijnlijk dat de maatschappij daar het meest groeiend is met een hogere produktie?

„Ontwikkelingslanden bevinden zich weliswaar op een lager produktiepeil, maar de vernietiging van het milieu vindt daar ook plaats. Sterker nog: de ontwikkelingslanden lijden het meest onder de aantasting van het milieu. Als je bijvoorbeeld naar het grensgebied van de Sahara gaat, dan zie je heel duidelijk wat de effecten op het milieu zijn. Gebieden zo groot als Nederland vallen jaarlijks ten offer aan de woestijn. Dat is alleen het gevolg van het feit dat er teveel mensen leven.

Een ander voorbeeld is het kappen van de regenwouden. Je kan misschien denken dat je daarmee vruchtbare grond

wint, maar het omgekeerde is eigenlijk het geval. Een regenwoud werkt als een spons: het neemt veel water op en laat het langzaam weer los. Kap je de bomen, dan verstoort je het evenwicht. Het gevolg is dat er bij regenbuien vruchtbare grond wordt weggespoeld en dus verloren gaat.

„In Nederland kunnen 8 miljoen mensen wonen, meer niet”

Ik geloof dus niet dat er in de ontwikkelingslanden echt een keus bestaat tussen meer produktie of handhaving van het milieu. Je moet je grond- en hulpstoffen bewaren, anders sta je later met lege handen. Maar wat is dan de oplossing voor zulke landen?

„Als ik Minister van Ontwikkelingssamenwerking zou zijn, en god verhoede dat, dan zou ik het gehele budget besteden aan anti-conceptie middelen en aan maatregelen die de erosie tegengaan. We moeten naar een uitgangspunt gaan, waarbij we duurzaam gebruik maken van ons milieu. Dat houdt in dat we grondstoffen moeten recirculeren, dat we overgaan op niet-vervuilende stromingsenergiebronnen en dat we het functioneren van ecosystemen niet bemmeren. De milieufuncties moeten door ons en toekomstige generaties kunnen worden gebruikt. Dit uitgangspunt legt grenzen op aan de omvang van de populatie die in een land kan leven. Dat geldt voor de landen rond de Sahara, waarbij je direct ziet dat er teveel mensen wonen, maar dat geldt ook zeker voor een land als Nederland. Nederland is op milieugebied een van de ergste landen die er bestaan; we hebben de hoogste bevolkingsdichtheid en de hoogste auto-dichtheid ter wereld. We zijn ook totaal niet self-supporting, want we halen allerlei inputs uit de rest van de wereld. Als Nederland self-supporting zou zijn, en dat is iets waar we in de toekomst naar moeten streven, dan schat ik dat hier ongeveer acht miljoen mensen kunnen wonen, meer niet.”

Hoe krijg je het voor elkaar dat er van de ruim veertien miljoen die er nu wonen maar acht miljoen over blijven?

„Door intensieve voorlichting, door het doorbreken van religieuze taboes, door anti-concepties, door de financiële prikkels te verleggen en als de situatie zeer nijpend is door wetten. Dat is in Nederland echter op dit moment zeker niet aan de orde. Als er geen immigratie was zou de bevolking al afnemen. Bevolkingsbeperking is overigens een maatregel die vooral op de lange termijn gericht is. Op

korte termijn kan Nederland echter een veel belangrijkere bijdrage leveren aan het milieu door de auto eens wat vaker te laten staan. Ik las laatst dat ruim een kwart van verreden autokilometers betrekking heeft op afstanden korter dan 15 kilometer. Dat is toch te gek om los te lopen. Afstanden korter dan, zeg zes-

tien, zeventien kilometer fiets je toch? En afstanden langer dan veertig kilometer doe je met de trein.”

Dus de auto is voor de middellange afstand? Ja, voorzover het openbaar vervoer het laat afweten.

Veranderingen

Het door Hueting voorgestelde idee om duurzaam gebruik te maken van ons milieu ligt in de lijn van het door K. E. Boulding geïntroduceerde begrip van ruimteschip-economie². In het verleden was het zo dat de economie als een open systeem werd beschouwd, met de aarde als een onuitputtelijke bron van grondstoffen en een bodemloos vuilnisvat. In de toekomst zullen we doordrongen moeten worden van het feit dat de aarde een (vrijwel) gesloten systeem is. Dit dwingt ons over te gaan op een ander gebruik van de nog resterende grondstoffen, wat in praktijk inhoudt dat ons leefpatroon drastisch veranderd zal moeten worden. Vooral de afvalstoffen van ons produktie- en consumptieproces zullen moeten worden teruggedrongen.

Hoe krijg je dat voor elkaar?

„Hoe je het in elk geval niet voor elkaar krijgt is het van het individueel gedrag alleen te laten afhangen. Zolang het milieu niet volledig in de prijzen van de produkten wordt doorberekend, zegt de aankoop van een auto niets over de preferenties van de bevolking. Het parlement moet er voor zorgen dat er wetten komen die de grenzen van de produktiemogelijkheden aangeven. Binnen die grenzen, die bepaald zijn aan de hand van het principe van duurzaam gebruik van het milieu, moet je het marktmechanisme gewoon zijn gang laten gaan. Geen centrale planning. De hemel beware ons voor bureaucratie.

In de praktijk houdt dit in dat we af moeten stappen van de wegwerpmaatschappij waarin wij nu leven. We moeten bijvoorbeeld weer terug naar een melkboer waar je 's morgens een kannetje melk kan halen. Het is wat arbeidsintensiever, maar het is nu eenmaal zo dat

vervolg op pagina 23:

EEN AFGOD

ervaring hadden met een industrieel klimaat. Deze mensen hadden een enorme gemeenschapszin en Wavin werd in eerste instantie vaak beschouwd als indringer binnen deze besloten gemeenschappen. In Hardenberg bijvoorbeeld werd een industrieclub opgericht speciaal tegen Wavin, maar uiteindelijk lukt het ons bedrijf toch steeds weer een goede band met de lokale bevolking op te bouwen. Kenmerkend is dat ik nu al jaren voorzitter ben van genoemde organisatie. We hebben altijd bewust gewerkt aan een goede band met de regionale bevolking.”

„Er werken bij Wavin geen mensen die in Milaan of in Parijs winkelen, wij noemen dat *couleur locale*. Het zijn allemaal heel gewone, nuchtere mensen. We laten wel eens image-studies doen. Daar komt dan consequent uit dat we *down to earth* zijn, we heten een 'provincial multinational' te zijn. Daar zijn we trots op. Een andere karakteristiek is dat we *reliable* zijn, dat we een goed produkt maken. Daar geloven we zelf in, misschien zijn we wat arrogant, maar we waren dan ook de eerste die die buis op de markt brachten. We hebben echt het idee dat we de wereld er iets goeds mee gebracht hebben.”

Wavin: Provinciale multinational

De gemeenschapszin die Wavin vroeger zo kenmerkte zou ook nog aanwezig zijn nu de multinational Wavin ruim 5200 werknemers in dienst heeft. Het handhaven van een dergelijke bedrijfscultuur in een expanderende organisatie zoals Wavin dat altijd geweest is, is moeilijk, maar ook essentieel voor een goede bedrijfsvoering.

Mengelberg: „Ook wij hebben natuurlijk onze communicatieproblemen gehad. In eerste instantie waren het Neder-

landers die de buitenlandse vestigingen leiden, maar tegenwoordig komt het ook vaak voor dat bijvoorbeeld een Duitser nodig is in een Engelse vestiging. Mensen die bij Wavin werken dienen daarom erg mobiel te zijn. Al die landen bezitten hun eigen cultuur en mensen hebben hun eigen gewoonten. Dat levert spanningen op. Deels kunnen dit soort zaken ondervangen worden door middel van een goede communicatie, we hebben het hoofdkantoor heel bewust een regulerende rol gegeven in het bepalen van communicatiestructuren. Het is echter ook een be-

„We hebben altijd gewerkt aan een goede band met de regionale bevolking”

langrijk gegeven geweest dat het personeel bij de organisatie paste en dat er altijd een erg informele structuur heerste. Alleen daarom al kon veel worden bijgestuurd. Het verloop bij Wavin is nog altijd erg laag.”

Veranderingen

De organisatiestructuur van Wavin is met z'n tijd meegegroeid. Tot in 1970 was er één onderneming, Wavin BV. Naast het hoofdkantoor bestonden een aantal vestigingen, het was echter één geïntegreerde organisatie. In 1970 is de houdstermaatschappij opgericht en is er een begin gemaakt om de verkooporganisaties van de verschillende produkten te splitsen. Nog later is de produktie uit elkaar gehaald, ging iedere organisatie z'n eigen marketing doen en werd ook de produktontwikkeling aan de dochterondernemingen zelf overgelaten. In 1973 werd tenslotte een begin gemaakt om de juridische structuur aan te passen en kreeg iedere onderneming de status van BV.

Mengelberg: „Het personeel ging vanaf dat moment nog actiever aan de slag om onontgonnen markten te bewerken en er ontstond een gezonde competitie tussen de verschillende divisies. De buizendivisie is en blijft nog altijd de belangrijkste, zowel qua volume als qua rendement. De kleinere activiteiten moeten zich sindsdien dus doorlopend bewijzen, dat is duidelijk een stimulans geweest.”

Voorloperspositie

Tot aan 1988 bezat Wavin een landenstructuur, elk land had z'n eigen produktautonomie. Gezien het feit dat ieder land z'n eigen specifieke standaards en omstandigheden had, was dat lange tijd de meest logische optie. Het vooruitzicht van de interne markt van 1992

heeft Wavin van strategie doen veranderen; van een landenstructuur is men overgegaan op een Europese divisiestructuur. Mengelberg zegt dat de hele benadering nu meer Europees wordt. „We hebben de zaak bewust omgedraaid. In het verleden hebben we de lokale standaards gestimuleerd omdat daar toen de voordelen lagen. Omdat er nu één Europese markt aan staat te komen proberen we snel Europese standaards van de grond te krijgen en op andere vlakken voordelen te behalen. Bijvoorbeeld op de gebieden van marketing en logistiek is voor ons nog veel te

winnen.”

„We zijn overigens niet zo bang voor een grotere concurrentie na 1992. Zoals gezegd zijn wij het enige bedrijf in deze sector dat in zoveel landen gevestigd is en dat is een groot voordeel. Nadruk moet gelegd blijven worden op kwaliteit en diversiviteit. Wij maken volledige leidingsystemen: 500 verschillende pijpen en 12000 hulpstukken. Dat is moeilijk na te maken voor pakweg een beginnende Italiaan. Een dergelijk groot assortiment betekent een forse toetredingsbarrière.”

In Europa is Wavin wat betreft de leidingsystemen marktleider met een marktaandeel dat schommelt rond de 30 procent. Het bedrijf lijkt optimaal gebruik te hebben gemaakt van haar voorloperspositie in de buizenmarkt en heeft goed gekokt door snel na de oprichting Europees te gaan en direct prioriteit te geven aan groei boven meer op de korte termijn gerichte winstmaximalisatie. Tegenwoordig ligt de prioriteit anders. Mengelberg: „Vandaag de dag ligt de nadruk meer op rendement. Hoe meer je groeit, hoe kritischer je blik wordt bij de aanwending van middelen en hoe scherper de criteria zijn die aangelegd worden. We streven naar een *Target Operational Return* van 30 procent”

„Wat wij willen is een beslissende invloed op de Europese markt, zowel wat betreft prijsstelling als wat betreft produktassortiment. Uit ervaring blijkt dat met een marktaandeel zoals wij dat gemiddeld hebben die beslissende invloed waarborgd is. Waar we dus naar toe willen is dat we overal een dergelijk groot marktaandeel verkrijgen. Bijvoorbeeld in Spanje beperkt het marktaandeel zich nog tot 10 procent en in Italië en Griekenland zijn we zelfs niet eens gevestigd. Daar werken we nu aan.” ■

Succesvolle groeistrategie multinational Wavin

De Nederlandse onderneming Wavin is een goed voorbeeld van een bedrijf dat de laatste 35 jaar te maken heeft gehad met een enorme groei. Omzetgroepercentages van 30 procent per jaar waren geen uitzondering en het bedrijf heeft inmiddels vestigingen in elf Europese landen. Opmerkelijk is dat de buizenfabrikant ondanks deze groei van niets tot multinational, z'n vroegere bedrijfscultuur lijkt te hebben behouden. Of zou dat nou juist een van de determinanten van die groei zijn geweest? Wij spraken met Drs. O. W. A. H. M. Mengelberg, lid van de centrale directie van Wavin.

Martijn van den Heuvel, Jacco Knotnerus

Wavin is een multinationale kunststofverwerkende onderneming. Veruit het belangrijkste produkt is de kunststoffen leidingbuis. De divisie Leidingssystemen draagt voor circa 60 procent bij aan de omzet van Wavin. Verder zijn er nog drie produktdivisies: de foliedivisie, de divisie Verpakkingen (plastic kuipjes en kratten) en de divisie Nieuwe produkten (o.a. raam- en deursystemen).

De holding van Wavin is gevestigd in Zwolle. Het kantoor heeft bepaald niet een erg prestigieus aanzien. Het is een rechthoekig blok met muren die van een soort metaalplaat gebouwd lijken te zijn. Je zou van de buitenkant bijna denken dat je met een noodgebouwtje van doen hebt. Het interieur doet ietwat luxueuzer aan, maar je kan je niet aan de eerste indruk onttrekken dat het bedrijf niet van flauwekul houdt. Dat is niet zo gek gezien het feit dat een buis nou eenmaal niet een erg prestigieus object is. Een buis moet gewoon goed zijn, dit vraagt om een soort van uitstraling van degelijkheid en 'recht door zee'.

Mengelberg lijkt de personificatie van een dergelijk imago: hij oogt eerlijk, erg degelijk en joviaal. Hij lijkt oprecht trots op hetgeen het bedrijf allemaal bereikt heeft.

De beginjaren

Wavin is opgericht in 1958. Mengelberg praat met bewondering over de oprichter, ingenieur Keller. „Keller was begin jaren '50 directeur van de Waterleidingmaatschappij Overijssel en hij was een typische entrepreneur. Hij ontdekte dat de toenmalige stalen leidingen waren gecorrodeerd; ze waren zo lek als een mandje. Daarom ging Keller naar alternatieven zoeken. Hij maakte kennis

met experimenten die in Italië aan de gang waren met de stof PVC en was er van overtuigd dat hij een kunststoffen buis kon maken. Dat was iets geheel nieuws in die tijd. Hij heeft z'n eigen machine gebouwd en is die buizen gaan maken. Het werd zo'n succes dat hij na verloop van tijd ook aan andere waterleidingbedrijven is gaan verkopen. Naar aanleiding daarvan kwam hij in conflict met de minister van Economische Zaken, Zijlstra, die zei dat je als overheids-onderneming geen *business* mag doen. Daarom werd een particuliere onderneming gesticht die werd gevestigd in Hardenberg, tegen de Duitse grens aan. De naam werd Wavin, een samenvoeging van de woorden water en vinyl. Keller was gefascineerd door de buitenlandse markt die voor hem open lag. Al heel snel werden daarom vestigingen in Duitsland, Denemarken en Ierland gesticht en in de loop van de tijd volgden overige West-Europese landen.”

Concurrentie

„Wavin had in de beginperiode geen concurrentie en het bedrijf had te maken met een enorme kopersmarkt: al wat wij produceerden werd toch wel verkocht, we maakten een voor die tijd opmerkelijk hoog-kwalitatieve buis. Hij was licht, makkelijk te vervoeren en veel duurzamer dan de vroegere stalen buis. De Nederlandse concurrentie kwam op een gegeven moment van onder andere het bedrijf Dijka, Dijka produceerde voornamelijk leidingssystemen voor in huis, een marktsegment dat wij helaas over het hoofd hadden gezien. Pas hierna zijn we daadwerkelijk begonnen met een marktgerichte benadering en zijn we bewust gaan zoeken naar nog openlig-

gende marktsegmenten.

Ook internationaal ontstonden er meer bedrijven die de kunststofbuizen gingen produceren. Het is echter altijd in ons voordeel geweest dat wij als enige buizenproducent in de meeste Europese landen onze eigen produktie-faciliteiten hebben gehad. Omdat ieder land z'n eigen buizenstandaards had, iets dat wij stimuleerden, en wij dus altijd conform die standaards produceerden hadden wij het gemakkelijker dan bijvoorbeeld een Duits bedrijf dat alleen in Duitsland een produktie-unit had gesitueerd en vanuit alleen die vestiging andere landen diende te bevoorraden.

In de jaren '60 zijn we gaan diversificeren en zijn we begonnen met de produktie van folieën, plastic zakken, kratten en profielen, allen produkten die tot stand komen via hetzelfde procedé als de leidingssystemen en voortkomen uit de voortschrijding van de produktietechnologie. Zo zijn we al met al tot de eerste oliecrisis doorgesloegen met percentages liggende tussen de 30 en 40 procent per jaar, in het binnen- en in het buitenland.”

Bedrijfscultuur

Wavin heeft volgens Mengelberg vanaf het begin een heel specifieke bedrijfscultuur gekend die ondanks de enorme groei die het bedrijf heeft doorgemaakt behouden is gebleven. Mengelberg: „Keller vestigde z'n eerste Nederlandse Wavin-fabriek in een oud agrarisch gebied, Hardenberg, en ook de buitenlandse vestigingen werden gesitueerd in dergelijke landelijke oorden. De onderneming werd dan ook gekarakteriseerd door werknemers uit de agrarische sector, die arm waren en die niet de minste

Met dit pakket kun je iedere studie aan...

Als je studeert kun je wel een extraatje gebruiken. Dus komt de Verenigde Spaarbank WO- en HBO-studenten van 18 tot 30 jaar tegemoet met het Studententpakket.

Een compleet pakket waarmee je niet alleen kunt betalen, maar ook sparen, verzekeringen afsluiten, rood staan, geldautomaten gebruiken, ja zelfs een PC voordelig financieren. Zo hou je al je financiële zaken in één hand en dat is wel zo gemakkelijk.

Wil je meer weten, stuur dan de bon in. Je krijgt dan zo snel mogelijk de uitgebreide folder thuis.

S T U D E N T E N B O N	
Ja, stuur mij de folder Studententpakket.	
Naam: _____ m/v	
Voorletters: _____	
Adres: _____	
Postcode: _____	Woonplaats: _____
Leeftijd: _____	Studierichting/ opleiding: _____
Deze bon sturen naar: Verenigde Spaarbank, Afd. Direct Marketing, Antwoordnummer 2704, 3500 VJ Utrecht. Een postzegel is niet nodig.	

De Verenigde Spaarbank doet meer voor de particulier.

Economische Zaken: groei blijft hoofdzaak

Economische groei, een voorwaarde of een enorm gevaar voor de toekomstige samenleving? In tegenstelling tot Hueting (zie elders in deze ROSTRA) is het Ministerie van Economische Zaken van het eerste overtuigd. Zonder groei is de invoering van milieuvriendelijke produktiemethoden onmogelijk en loopt de weg naar een duurzame samenleving op economische en maatschappelijke gronden dood.

Lukas Daalder, Martijn van den Heuvel

Volgens het ministerie van Economische Zaken is er sprake van een wederkerige samenhang tussen milieu en produktie. Aan de ene kant beïnvloedt de produktie het milieu. Het is voor iedereen duidelijk dat aanhoudende economische groei het milieu extra belast, zelfs als het om produkten gaat die op zich niet milieuvervuilend zijn. Zo leidt de produktie van extra goederen vaak tot een stijging in het energieverbruik, met een bijbehorende vergrote CO₂-uitstoot. Daarnaast worden de meeste goederen nog steeds verpakt in materialen die ook schadelijk zijn voor het milieu.

De tweede samenhang loopt van het milieu naar de produktie. Een slecht milieu zal verdergaande produktiegroei in de weg staan. Als bijvoorbeeld het oppervlaktewater vervuild is dan zal een gedeelte van het bedrijfskapitaal besteed moeten worden aan zuiveringsinstallaties, waardoor de produktiegroei negatief wordt beïnvloed. Bovendien zal een vergaand vervuild milieu gevolgen hebben voor het toerisme. Ook de eventuele vestiging van nieuwe bedrijven in een gebied dat een slecht milieu-imago heeft, zal in het gedrang komen. Vooral bij de vestiging van een hoofdkantoor wordt door de (buitenlandse) directie vaak gekeken naar de kwaliteit van het milieu, onder andere omdat dit voor de bedrijfsvoering van belang is en omdat de directie in zo'n land moet gaan wonen.

Tegenstellingen

Tot zover loopt het bewustzijn van het ministerie van Economische Zaken en Hueting waarschijnlijk niet erg veel uit elkaar. Ze verschillen echter fundamenteel als het gaat over hun opvattingen met betrekking tot de noodzaak van produktiegroei. Economische Zaken vindt produktiegroei noodzakelijk om tot een milieuvriendelijkere manier van produceren te komen. De achterliggende rede-

natie is als volgt: historisch gezien is elke nieuwe produktielijn milieutechnisch beter dan de vorige. Om dus het meest milieuvriendelijke produktieproces te bereiken dat op dat moment mogelijk is, is het noodzaak dat er flink geïnvesteerd zal worden. Bedrijven zullen echter pas investeren als er winst wordt gemaakt. Vroegtijdige invoering van allerlei beperkende maatregelen brengt de noodzakelijk geachte winst in gevaar en schaadt de soepele invoering van een milieuvriendelijk produktieproces.

Uitgangspunt is een duurzame samenleving

Economische Zaken is dus geen voorstander van radicale ingrepen in het economische proces. Een Amerikaanse methode -extreme normen hanteren en dan kijken in hoeverre daar aan voldaan kan worden- is zeker niet populair. Nog extremere plannen, zoals bijvoorbeeld een nulgroei, wijst het ministerie helemaal van de hand. Extreme maatregelen hebben effecten die de economie geheel uit het lood zouden kunnen slaan. Nulgroei bijvoorbeeld zou de overheid er toe dwingen haar uitgaven sterk terug te dringen. Hierdoor zouden, wederom, buitenlandse investeerders afgeschrokken worden, iets waar het ministerie een grote aversie tegen heeft.

Beleid en technologie

In plaats van de extreme weg, bewandelt Economische Zaken liever een wat gematigder pad. Om milieuvriendelijkere produktie te stimuleren dient de technologische ontwikkeling voortgang te vinden. Ook dit tot stand te brengen hanteert het ministerie enerzijds een premie/subsidiebeleid dat niet alleen gericht is op de invoering van nieuwe produktietechnieken, maar ook op de ontwikkeling van deze produktiemetho-

den. Anderzijds gebruikt Economische Zaken ook een sanctiebeleid in de vorm van voortschrijdende normstelling. De normen die in dit beleid gesteld worden, dienen op een economisch verantwoorde manier op grote schaal uitvoerbaar te zijn. Er wordt dus niet gekozen voor de norm die volgens de allerlaatste onderzoeken op het TNO haalbaar zou kunnen zijn en waarbij maar afgewacht moet worden of het op grote schaal in te voeren is. Deze tactiek zou alleen maar onnodige verliezen met zich mee bren-

gen.

Op zich is het stellen van normen geen nieuwe ontwikkeling; er worden al jaren normen gesteld. Wat echter wel nieuw is, is dat in de instrumentenmix voortschrijdende normen worden gehanteerd om een bepaalde ontwikkeling te stimuleren. Voortschrijdende normen houdt in dat de normen regelmatig, eens in de vier jaar, worden bijgesteld. Het effect hiervan is dat bedrijven zich zullen realiseren dat over vier jaar een nieuwe, strengere norm gehanteerd zal worden en dus voortijdig met de invoering van milieuvriendelijke produktiemethoden zullen beginnen. Bedrijven zullen proberen op de ontwikkelingen vooruit te lopen, zodat ze niet opeens geconfronteerd worden met hoge investeringsuitgaven. Slimme ondernemingen zullen bovendien zelf over gaan tot de ontwikkeling van betere produktiemethoden. Naast het bedrijfsleven richt ook Economische Zaken zich op de beïnvloeding van het grote publiek. Het ministerie is op dit moment met betrekking tot dit onderwerp bezig met de voorbereiding van een grootscheepse energie voorlichting en educatie campagne.

Arthur Andersen & Co. autumncourse:
12 tot en met 14 november 1990

ARTHUR ANDERSEN ACCOUNTANTS TRIPLE 'A' IN BUSINESS

Accountancy is een boeiend en afwisselend vak, zeker bij Arthur Andersen & Co. Om een groep Nederlandse studenten kennis te laten maken met de Arthur Andersen organisatie en haar werkwijze wordt een driedaagse autumncourse georganiseerd. Speciaal gericht op die gebieden waarin Arthur Andersen meent zich te onderscheiden van de andere kantoren.

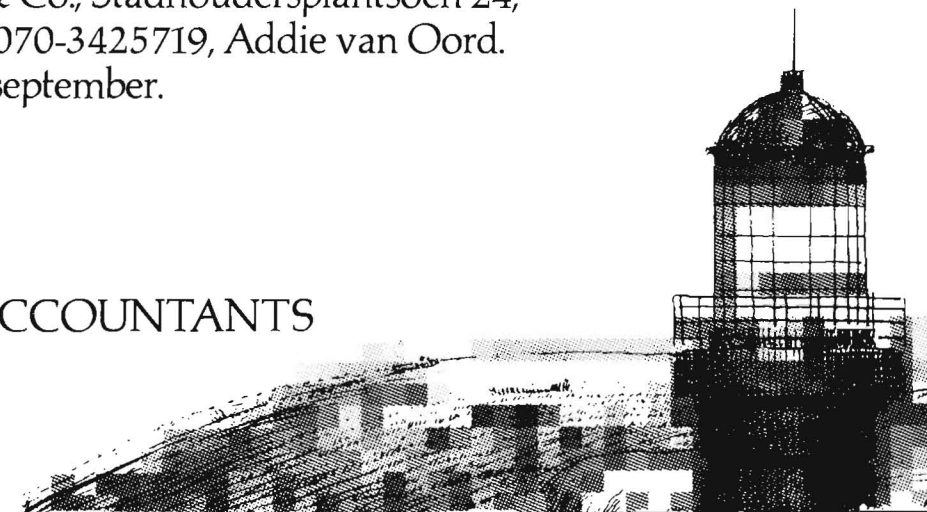
De thema's zijn: advieswerk (aan- en verkoop van ondernemingen, buy-outs, waardebeoordeling, business plans), communicatie (presentaties, video-opnames) en technologie (aspecten van automatisering). Een bedrijfsbezoek is gepland. Uiteraard komen ook zaken als carrière-perspectief, loopbaanplanning en selectiecriteria bij sollicitatie aan de orde. De autumncourse heeft een sterk participerend karakter.

Aanmelding staat open voor studenten bedrijfseconomie die in de laatste fase van doctoraal III zitten (administratieve organisatie en binnenkort afstuderend) en die de postdoctorale accountancy opleiding zullen gaan volgen.

De cursus wordt georganiseerd in het kantoor van Arthur Andersen & Co. te Den Haag en het aantal deelnemers zal maximaal vijftientig zijn. Informatiepakket en inschrijvingsformulier kunnen worden verkregen via Arthur Andersen & Co., Stadhoudersplantsoen 24, 2517 JL Den Haag, tel. 070-3425719, Addie van Oord. De inschrijving sluit 1 september.

ARTHUR
ANDERSEN
& CO.

ACCOUNTANTS

van regels en posities en het verhogen van straffen leidt niet tot beter gedrag. De derde oplossing is het, voor economen meest aanvaardbare, stelsel van subsidies en belastingen. Dit is het meest marktconform en zou al zeer snel tot het gewenste gedrag kunnen leiden. Subsidies leiden echter tot oneigenlijke aanvragen en belastingen tot ontduikingen. In de speltheorie wordt bovendien in het algemeen aangenomen, dat in de eerste plaats de overheid vaak niet op één van deze manieren reageert en in de tweede plaats dat er een nieuw, lastig interdependentie probleem ontstaat als de overheid dat wél zou doen. Met het eerste wordt bedoeld dat de overheid alleen dan een hard milieubeleid zal voeren als hiertoe pressie is uitgeoefend vanuit de samenleving. Met het tweede wordt bedoeld dat de overheid vaak onvoldoende gezag heeft om de groepen te sturen, waardoor nieuwe spelmogelijkheden ontstaan. De Beus is dus somber gestemd over de beheersbaarheid van de problemen. Wel wijst hij erop dat men in de politiek hoopt op een aanpassing van de welvaartsbeleving van de burgers. Als het milieu een belangrijke plaats in de welvaartsfunctie van de burgers zou in gaan nemen, dan zouden pijnlijke maatregelen zonder al te veel weerstand toch doorgevoerd kunnen worden. Er ontstaat wel een lastig vraagstuk over omtrent de verdeling van de kosten die gemaakt zullen moeten worden. Indien het principe van "de vervuiler betaalt" gehanteerd gaat worden, zullen de mensen (en nog belangrijker, de landen) met een lager welvaartsniveau misschien wel nooit kunnen beschikken over die produkten waar de rijken allang van profiteren. Veel van onze luxe-artikelen zijn nu eenmaal milieu onvriendelijk en zouden dan ombetaalbaar worden voor arme (n) (landen).

Kapitalistische Verhoudingen

Gevraagd naar de relevantie van de redenering van de Beus antwoordt professor Bader, hoogleraar in de Politieke filosofie aan de UvA, dat de benadering van de werkelijkheid volgens het prisoner's dilemma een zinloze activiteit is. Indien de situatie namelijk beantwoordt aan de in de speltheorie gestelde voorwaarden is er nooit een oplossing mogelijk. De werkelijkheid wijkt echter teveel af van het prisoner's dilemma. Er zijn veel meer spelers dan twee en, wat het belangrijkste is, er is wel degelijk sprake van communicatie en een leerproces waaruit tradities ontstaan. Het gevolg is dat de deelnemers proberen herhaling van fouten te voorkomen.

In de ogen van Bader is de huidige situatie van hongersnood en milieuvervuiling

ontstaan tijdens de industriële revolutie, toen kapitalistische verhoudingen ontstonden waarin uitbuiting van arbeiders en milieu de praktijk werd. In de huidige orde zijn de arbeidsverhoudingen wel enigszins gewijzigd maar het primaire streven naar rendementsmaximalisatie blijft gehandhaafd. Aangezien ook in het bedrijfsleven tegenwoordig door velen erkend wordt dat het milieuprobleem, ook voor hen, bedreigend wordt kan men zich voorstellen dat in de lange termijn visie's van de bedrijven rekening gehouden gaat worden met het milieu. Daar blijkt echter nog niet veel van.

Bedrijven mogen milieukosten niet langer externaliseren

Daarom moet het bedrijfsleven gedwongen worden gezonder te produceren. Dat houdt in, een productieproces waarin de kosten van milieuvervuiling niet langer „geexternaliseerd” kunnen worden. Daar bedrijven niet uit zichzelf naar zo'n situatie zullen overschakelen zal de overheid moeten ingrijpen.

Bader benadrukt echter dat, met -aan de ene kant- een systeem van geboden en verboden en -aan de andere kant- een systeem van subsidies en belastingen wel degelijk een goed resultaat te behalen valt. Alleen afzonderlijk zouden ze te kort schieten. Veel meer dan anderen wil Bader daarbij echter ook het systeem van geboden en verboden laten meewerken. Daarvoor is dan wel een sterke staat nodig, die het nakomen van de afspraken die gemaakt zijn kan afdwingen. Dit past in het kader van wat Bader: Libertair Democratisch Socialisme noemt. Deze stroming staat een samenleving voor ogen waarin op veel kleinere schaal geproduceerd wordt dan tot nu toe. Deze economische orde heeft in Baders' opinie verschillende voordelen.

Libertair Democratisch Socialisme

Ten eerste zijn er voordelen van economische aard. In de huidige oligopolistische marktstructuren is het technisch optimum verre overschreden. De drang om zo groot mogelijk te worden bestaat uit louter economische machtsoverwegingen. Uit oogpunt van efficiëntie zijn de multinationals veel te groot. Bovendien zijn die bedrijven zo belangrijk voor 's lands economie dat ze ook niet eenvoudig de wet kan worden voorgeschreven. De nadelige gevolgen van vertrek uit het land zouden te zwaar wegen. Door kleinschalige arbeid zullen transportkosten van werknemers en producten sterk afnemen omdat wereldwijde verplaatsing, veroorzaakt door de geografische reikwijdte van de bedrijven

nu, niet meer nodig zal zijn. Research & Development op kleine schaal zou, volgens Bader, efficiënter zijn dan zoals het nu gebeurt. Multinationals geven dan wel veel meer geld uit aan R&D maar het rendement daarvan is minder groot. Er zijn ook voordelen van sociale aard. Bij productie eenheden op kleine schaal, is deelname van arbeiders aan het bestuur van de onderneming veel makkelijker te realiseren. Dit verhoogt de betrokkenheid van de werknemers bij het bedrijfsresultaat en levert voor hun een grotere werkbevredegiging op. De controle „van binnen uit” op de natuurvriendelijkheid

van het productieproces en andere aspecten van mogelijk illegale bedrijfsvoering zou beter georganiseerd kunnen worden, omdat werknemers niet meer bang hoeven te zijn dat een eventuele weigering om dergelijke malversaties uit te voeren leidt tot verlies van hun baan.

Binnen deze orde is de overheid dan aanwezig als regulator om, op veel strengere wijze dan nu, de randvoorwaarden te scheppen. Die overheid moet daarvoor dan wel de mogelijkheid gegeven worden. In Bader's ogen zou een poging om tot over dit beleid tot consensus te komen weinig vruchten afwerpen. De samenleving is opgedeeld in teveel deelbelangen om te verwachten dat er een algemeen geaccepteerd mandaat vanuit het publiek aan de politiek zal worden gegeven om de noodzakelijke stappen te kunnen nemen. Daarom moeten die mensen die wel onvoorwaardelijk een milieuvriendelijke economische orde voorstaan, met alle hun ter beschikking staande middelen, proberen zodanige druk uit te oefenen op politici dat deze niet genegeerd kan worden. Gedacht kan worden aan het gebruiken van reputaties van wetenschappers om de presentatie van rapporten kracht bij te zetten. ■

Samenwerking

Naast het beleid van Economische Zaken alleen is het voor een structureel milieubeleid noodzakelijk dat er door de departementen en de politiek een consistent beleid gevoerd wordt. Op dit moment lijkt daar nog steeds weinig sprake van te zijn. Om een paar recente voorbeelden te noemen: de tunnels die eventueel gebouwd zullen worden, zodat het autoverkeer weer ongehinderd kan toenemen, de aanbouw van een kolencentrale op de Maasvlakte: het zijn niet echt de beslissingen die overeen komen met een structureel milieubeleid. Hoewel de uiteindelijke beslissing genomen wordt door de politiek — daar ligt dus de verantwoordelijkheid voor het gevoerde beleid — zijn het toch de verschillende departementen waar deze plannen worden geïnitieerd.

Dat niet alle departementen even consistente plannen bedenken is natuurlijk niet zo gek: alleen bij het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) is het milieu de eerste verantwoordelijkheid. De andere ministeries hebben in eerste instantie heel andere taken.

Om aan de publieke opinie tegemoet te komen proberen de departementen dit feit steeds meer te verbloemen. Als puntje bij paaltje komt, gaat het eigenbelang echter altijd voor. Een kenmerkende uitspraak in deze is die van minister Andriessen van Economische Zaken

dat hij bereid is het milieu op de eerste én de tweede plaats te zetten, maar dat er daarnaast nog andere dingen zijn. „En die waren hier overwegend”, aldus Andriessen¹. Met deze „andere dingen” bedoelde Andriessen hier de toekomstige energievoorziening. Dat hieraan ook voldaan kan worden op een milieuvriendelijke wijze — windenergie, zonneenergie — komt niet echt naar voren in het uiteindelijke gekozen project.

Nieuw bewustzijn

Opvallend in verband met bovenstaande is dat Economische Zaken alleen pas dan interesse voor het milieu blijkt te hebben als het de voortgaande productie en de goede naam van Nederland als ondernemersland in de weg gaat staan. Uit niets blijkt dat er enige zorg voor het milieu primair om het milieu alleen bestaat. Het milieu lijkt dus niet als wezenlijk onderdeel van de economie te worden gezien, maar als noodzakelijk kwaad, waar helaas geld voor moet worden uitgetrokken. Vergelijkbaar in dit opzicht is het geld dat door de jaren heen is uitgegeven aan de defensie van ons land; geen eerste noodzaak, maar (volgens de visie van de overheid) toch essentieel. Dat Economische Zaken van nature

geen enkele interesse voor het milieu heeft blijkt ook uit de visie die er -enige jaren geleden nog maar- vroeger heerste. Echt geïnteresseerd in wat er uit „de pijp” kwam was men niet, zolang de economie maar groeide. Pas sinds kort is Economische Zaken ervan doordrongen geraakt dat de manier waarop de Westerse samenleving met het milieu omgaat niet langer verantwoord is. Vooral het rapport Zorgen voor Morgen van ongeveer anderhalf jaar geleden heeft, wat dat bewustwordingsproces betreft, een grote rol gespeeld.

Dit heeft er toe geleid dat ook Economische Zaken er nu van overtuigd is dat ons einddoel een duurzame samenleving moet zijn, dat wil zeggen een samenleving waarin duurzaam gebruik wordt gemaakt van het milieu en de grondstoffen. Dit komt onder andere naar voren in het door Economische Zaken geopperde idee om naast de bestaande economische indicatoren een aantal duurzaamheidsindicatoren te ontwikkelen. Hoewel het idee ook inderdaad nog niet veel meer is dan dat, is de achterliggende gedachte dat de politiek via deze indicatoren het milieu beter in het beleid kan meewegen. In die zin is de idee van de duurzaamheidsindicatoren te vergelijken met het groene BNP-cijfer van Hueting.

Dat we naar een duurzame samenleving toe moeten is dus vrij algemeen aanvaard. Het enige wat echter nog open staat is de te volgen route op weg naar zo'n samenleving. Er kan gekozen worden voor een pad dat milieutechnisch ideaal zou zijn, maar waarvan de economie het kind van de rekening zou worden, zodat de maatschappelijke haalbaarheid gering lijkt. Er kan ook gekozen worden voor een economisch en maatschappelijk ideaal pad, waarbij het milieu (strikt genomen een onderdeel van de economie) de sluitpost vormt. Economische Zaken kiest voor het laatste en hiermee is tevens de zwakke plek in het beleid zichtbaar geworden. Wie garandeert namelijk dat de verminderde uitstoot door verbeteringen in het productieproces op zullen wegen tegen de extra uitstoot voortvloeiend uit de extra productie?

Energieverbruik

Een voorbeeld wat in elk geval het tegendeel aantoonde is te vinden als we kijken naar het beleid van Economische Zaken ten aanzien van energieverbruik. Zoals de meeste mensen wel zullen weten is één van de grootste milieuproblemen de te hoge CO₂-uitstoot. Deze uitstoot wordt onder meer veroorzaakt door de verbranding van energiestoffen. Een belangrijke manier om de CO₂-uitstoot terug te brengen is dus te zorgen dat ons energieverbruik wordt terugge-

bracht. Het probleem is echter dat ons energieverbruik evenredig oploopt met de economische groei. Om de cijfers van Andriessen² te gebruiken: als de economie met 2, 6% groeit, stijgt ook ons energieverbruik met ongeveer 2, 6%. Het beleid van Economische Zaken richt zich er nu op om via een grote campagne-voorlichting gericht op de bevolking, isolatie van alle woningen binnen 10 jaar, stimulering van energiebesparende produktietechnieken-voor elkaar te krijgen dat een economische groei van 2, 6% slechts een stijging van het energieverbruik van 1, 8% veroorzaakt. Hierbij verzekert zij ons dat dit op papier erg gemakkelijk lijkt, maar dat het in de werkelijkheid vreselijk veel inspanning vereist.

Hoewel dit streven zeer nobel en zeker toe te juigen is, geeft het voorbeeld ook gelijk aan dat de schoen wringt. Verdergaande economische groei blijft leiden tot extra milieuvervuiling, zelfs als Economische Zaken haar uiterste best doet om dit te voorkomen. Het wordt allemaal nog wat erger als we bedenken dat we niet naar een situatie moeten waarin de uitstoot van schadelijke stoffen constant wordt gehouden, maar dat deze uitstoot, vaak drastisch, teruggedrongen moet worden. Hoe langer de toename van de milieuvervuiling aanhoudt, des te scherper zullen de maatregelen moeten zijn om dit proces weer terug te draaien. ■

1, 2: Volkskrant; vrijdag, 15 juni

Bovenstaande tekst is tot stand gekomen na een gesprek met een medewerker van het ministerie van Economische Zaken. De inhoud is onze interpretatie van dit gesprek en Economische Zaken blijkt het achteraf niet op alle punten met ons eens te zijn.

Unilever Marketingprijs 1990

SCOREN MET UW SCRIPTIE!

Hoofdprijs voor de beste marketingscriptie 1990: Summer Course aan een bekende Business School in de V.S., of f 15.000,-.

Tweede en derde prijs: elk f 5.000,-.

Elke marketeer beseft echter dat het effect van winnen deze geldbedragen ruimschoots overtreft.

Deelname: staat open voor scripties die in de doctoraalfase van uw studie zijn geschreven. Ook korte scripties kunt u insturen.

Beoordelingscriteria: de wetenschappelijke kwaliteit en praktische toepasbaarheid tellen zwaar. Tevens zal de jury uw scriptie beoordelen op verzorging en leesbaarheid. Deze jury bestaat uit vooraanstaande marketingdeskundigen uit universitaire kring en het bedrijfsleven.

Inzending: uiterlijk 1 oktober 1990, via uw marketinghoogleraar. (Lever uw scriptie dus ruim vóór deze datum bij uw hoogleraar in.)

Prijsuitreiking: Unilever hecht veel belang aan deze competitie: op de **Unilever Marketingdag**, 14 december 1990, staat de uitreiking van de Unilever Marketingprijs centraal. **De heer drs. F.A. Maljers, voorzitter van de Raad van Bestuur van Unilever N.V.,** zal de prijs uitreiken.

Alle studenten met genomineerde scripties worden uitgenodigd aan de Unilever Marketingdag deel te nemen.

Exemplaren van het juryreglement zijn aanwezig bij uw marketinghoogleraar of het secretariaat.

Unilever

Een wereld van mogelijkheden

zocht hoeveel alle kinderen, die jaarlijks sterven aan hongers (in 1984 15 mln.), aan calorieën nodig zouden hebben gehad om te overleven. Die hoeveelheid bleek nog geen 0,2% van de totale wereldgraanproductie per jaar te zijn, wat veel minder was dan er op dat moment in de Europese graanopslagplaatsen in voorraad lag. Hieruit blijkt dat niet gebrek aan voedsel, (of gebrek aan geld), de oorzaak van de genoemde ellende is, maar dat maatschappelijke relaties verhinderen dat voedsel daarheen wordt gebracht waar dit het meest nodig is. Objectief is er geen gebrek aan voedsel, is er geen schaarste, maar de huidige economische orde doet het wel lijken of er gebrek aan voedsel bestaat. Er heerst aldus subjectieve schaarste.

Slechts Handelswaar

Wat de situatie nog verergert is dat de bio-industrie in de Westerse wereld enorm veel landbouwgrond opeist in de Derde Wereld landen. Een onderzoek van de VU toont aan dat voor onze veestapel 6 mln hectare land elders gereserveerd moet worden. Dit cijfer stamt uit 1978. Tegenwoordig zal dit cijfer met de gegroeide veestapel nog wel veel hoger liggen. De trieste situatie doet zich voor dat al die landen die gebukt gaan onder de last van hongers, onder grote delen van de bevolking, voedsel exporteren; vaak zelfs in grotere hoeveelheden dan ze nodig zouden hebben om hun hongers te stillen. Daarmee wordt dan onze koeien te eten gegeven. In de moderne economische orde is voedsel gereduceerd tot handelswaar. De behoefte aan bevrediging van de mimetische begeerte heeft land, voedsel en menselijke arbeid tot nog slechts ruilwaren, bronnen van winst, gemaakt. Daardoor wordt ook in ontwikkelingslanden de link tussen zijn handelsprodukten en de hongers niet meer gelegd.

De filosoof Achterhuis betoogt in zijn boek „Het rijk van de schaarste” dat de Derde Wereld op dit moment gevangen zit in een variant op de mimetische begeerte die wel SNOB-theorie genoemd wordt. Deze theorie houdt in dat mensen ertoe neigen hén na te volgen die zij als maatschappelijk hoger zien. In de huidige situatie betekent dat, dat er in de Derde Wereld van alles aan wordt gedaan om het land zo snel mogelijk te „verwesteren”. Hierbij krijgt de bevolking vaak steun van ontwikkelingshulporganisaties, die als zodanig een paard van Troje vormen. Landen die achter deze organisaties zitten winnen, door door hun geboden hulp, bij de bevolking extra prestige (aangezien desbetreffende landen duidelijk hoger op de interculturele ladder staan) waardoor de SNOB-theorie aan kracht wint.

SNOB-krachten

Een voorbeeld van de ellende die de SNOB-krachten veroorzaken komt duidelijk naar voren als gekeken wordt naar de geschiedenis van het brood in de Derde Wereld. Brood eten werd aldaar modieus, als nabootsing van de Westers. Daardoor werd er in de landbouwgebieden overgeschakeld op het verbouwen van tarwe. Bij het uitvoeren van die overschakeling waren veel hulporganisaties betrokken. Daar deze overschakeling volledig is mislukt is een enorm voedsel potentieel om zeep geholpen. Indien bovenstaande de juiste beschrijving van de werkelijkheid is, lijkt een oplossing onmogelijk. Fundamentele menselijke eigenschappen als begeerte, jaloezie en afgunst laten zich nu eenmaal moeilijk uitroeien. De oplossing van Achterhuis blijft dan ook steken in wat bevlogen dromen: „Belangrijk lijkt mij dat wordt uitgegaan van een fundamenteel „genoeg”, ja zelfs in de overvloed die de natuur kan schenken. Zowel naar de natuur toe maar in veel gevallen ook in de menselijke verhoudingen (de relatie producent/consument) wordt hier de logica van de schaarste doorbroken. Wie maar over soberheid en versobering praat blijft in deze logica gevangen (...). Het gaat eerder om een houding waarin uitgegaan wordt van het vertrouwen dat overvloed potentieel aanwezig is.”

Prisoner's Dilemma

De schaarstetheorie is nuttig als hulpmiddel om na te denken over deze problemen, maar de door haar geboden oplossing (de verduwing van de mimetische begeerte) lijkt niet reëel. Een andere

hun mimetische begeerte, met elkaar kunnen spelen. Voorbeelden zijn assurance- en chickengame.

Het meest bekende voorbeeld van de speltheorie is echter het Prisoners Dilemma Game. In dit spel kan een rationele ondernemer in een van de volgende vier situaties terecht komen:

a) hij is de enige die rekening houdt met het milieu waardoor hij uit de markt geconcurrereerd wordt,

b) hij is samen met anderen niet bereid iets voor het milieu te doen, waardoor de concurrentieverhoudingen gelijk blijven en het milieu verslechterd,

c) hij is samen met de andere bereid om het milieu mee te laten wegen waardoor concurrentieverhoudingen gelijk blijven en het milieu verbetert,

d) hij is de enige die niet rekening houdt met het milieu waardoor hij een substantieel voordeel opdoet.

Volgens de hypothese van de Prisoners Dilemma Game zal een rationele ondernemer d boven c boven b boven a verkiezen. Doen ze dit allemaal dan is het einde van het spel situatie b waarin dus geen van de ondernemingen iets doet om het milieu te sparen. Indien deze situatie de impasse is waarin (voor het gemak) de bedrijven in Nederland zich bevinden dan is het onwaarschijnlijk dat een oplossing door datzelfde bedrijfsleven zal worden aangedragen.

Overheid als oplossing

Men zou nu kunnen verwachten dat de overheid ingrijpt. Er zijn drie gedragingen van de overheid denkbaar. In de eerste plaats kan de overheid „moreel mobiliseren”, hetgeen wil zeggen: de

Situatie is mogelijk interdependentie probleem

mogelijke benadering die meer bij de economische wetenschap hoort is die van de speltheorie, die de situatie schetst als *interdependentie probleem*. Dit betekent dat rationele deelnemers aan het economische proces inzien dat hún handelingen en het succes daarvan afhangen van de handelingen en successen van anderen. Jos de Beus, docent welvaartstheorie en economische politiek aan de UvA, bespreekt de toepassing hiervan op de milieuvervuiling. Milieuvervuiling is een aantoonbaar voorbeeld van maatschappelijke suboptimaliteit en de vraag is of rationele en strategisch ingestelde mensen dit kunnen oplossen.

De Beus staat overigens niet onsympathiek tegen bovenstaande filosofische schaarstetheorie, maar vindt dat de speltheorie aanvullend kan zijn, omdat ze een licht werpen op de verschillende spelletjes die mensen, gedreven door

deelnemers in het economisch proces bewust maken van de noodzaak tot aangepast gedrag. De Olympische spelen in Los Angeles bieden een treffend voorbeeld van deze mogelijkheid. De smog zou daar een onaanvaardbaar hoge belasting voor de atleten veroorzaken. De plaatselijk autoriteiten verzocht de gemeenschap daarom de auto zo veel mogelijk thuis te laten. Tijdens de spelen gedroegen de burgers zich voorbeeldig. Helaas ging na de spelen iedereen weer op de oude toer waarmee ook de zwakte van deze mogelijkheid is aangegeven: de werking ervan is slechts van korte duur, als het al werkt.

En tweede mogelijkheid is het aloude verbieden van bepaalde milieubelastende gedragingen. Honderden jaren ervaring met het strafsysteem leert echter dat dit een te bot en tevens ondoelmatig middel is. Het leidt tot ontduiking en misbruik

How the West was won

Enkele maanden geleden bestempelde Margaret Thatcher hongersnood, de milieuvuiling en de groeiende wereldbevolking als de grootste problemen van onze tijd. Deze problemen bestaan al heel lang en men zou zich kunnen afvragen waarom ze niet worden opgelost. Hieronder beschrijven drie theoriën fundamentele gebreken in onze cultuur én proberen een oplossing te bieden.

Jeroen Daalder, Lukas van Roon

De economische en politieke omwenteling in Oost-Europa heeft er toe geleid dat er in de pers vaak gesteld is dat de Westerse economische orde, gecombineerd met een parlementaire democratie, het model is met de beste garantie voor de algemene welvaart. Een geruchtmakend artikel van de Amerikaan Fukuyama kondigde zelfs „het einde van de geschiedenis” aan, waarmee het einde van de strijd der ideologieën bedoeld werd.

Het Westerse model mag dan, historisch bezien, het meest welvaartsverhogend zijn (ook al is niet iedereen het daarmee eens, zie bijvoorbeeld het interview met Hueting), het is niet in staat problemen, die duidelijk niet in deze ernstige mate hoeven te bestaan, daadkrachtig aan te pakken. Het mag zo langzamerhand bekend worden verondersteld dat de hongersnood niet veroorzaakt wordt door gebrek aan voedsel in de wereld, of zelfs maar in desbetreffende landen. Evenmin valt te bestrijden dat tegenwoordig ruim voldoende kennis aanwezig is om milieuvuiling niet in deze mate te hoeven laten plaatsvinden.

Kennelijk zijn er in onze maatschappij mechanismen in werking die verhinderen dat er voor deze problemen oplossingen worden gevonden. Dat terwijl er toch weinig mensen zullen zijn die vinden dat bijvoorbeeld de hongersnood in stand moet worden gehouden. Over de oorzaken van deze mechanismen en eventuele oplossingen is zowel in de filosofie als in de economie nagedacht. Veel van het denkwerk binnen de filosofische wetenschap gaat in de richting die men *schaarstetheorie* zou kunnen noemen.

Schaarstetheorie

De economie wordt geacht het proces te zijn waarin alle producten verhandeld worden op een zodanig wijze, dat elk produkt terecht komt waar het het meest schaars is. In de praktijk doet zich echter het merkwaardige verschijnsel voor dat, terwijl er objectief gezien geen schaarste

is (dat wil zeggen: er is voor iedereen genoeg), er toch tekorten ontstaan op en in allerlei gebieden.

De beroemde filosoof Locke zoekt de oorzaak hiervan in het ontstaan van geld als ruilmiddel en rekenmiddel, welke mensen in staat stelt om meer bezit te verzamelen dan ze nodig hebben. Zodra produkten niet meer beoordeeld worden op hun gebruikswaarde maar op hun ruilwaarde ontstaat de behoefte er meer van te hebben. In een samenleving zonder geld is de gebruikswaarde overheersend. In de situatie waarin op geen enkele manier zou kunnen worden uitgedrukt hoeveel een mens bezit is het streven naar meer bezit een zinloze bezigheid.

De Franse filosoof Girard formuleert het wat fundamenteeler. Uit de behoefte tot imiteren, welke elk mens van nature heeft, komt „mimetische begeerte” voort (mimesis = nabootsing). Afgunst en jaloezie leiden ertoe dat men wil hebben wat de ander heeft. In een ruilsituatie zonder geld zou eenvoudig ruzie kunnen ontstaan. Die ruzie zou dan aflo-

Mimetische begeerte veroorzaakt noodzaak tot expansie

pen met de bevestiging van het recht van de sterkste. Doordat in de moderne economie de waarde van een product echter wordt bepaald door z'n ruilwaarde, zoals Locke zegt, is elke deelnemer van het ruilproces in staat om z'n mimetische begeerte af te wentelen op een produkt van equivalente waarde. Door het bestaan van geld is men juist in staat om, in plaats van te strijden voor hetzelfde produkt, een vergelijkbaar prestigieus object te kiezen waarmee afgunstige gevoelens bevredigd kunnen worden. Geld leidt dus aan de ene kant tot subjectieve (niet reëel bestaande) schaarste maar vermijdt aan de andere kant ontelbare ruzies ten gevolge van mimetische begeerte. Tot zover lijkt alles in orde. *Wat de*

schaarste theoretici echter proberen aan te tonen is dat het geweld, voortkomende uit mimetische begeerte, in onze moderne samenleving met geld op derden wordt afgewenteld. Het milieu en de Derde Wereld zijn dan de voornamelijkste slachtoffers.

Concurrentie

Eén gevolg van mimetische begeerte is dat ze een noodzaak tot expansie met zich meebrengt. Op zoek naar status en door afgunst gedreven willen mensen alleen maar meer en om oorlog te voorkomen moet er dus „meer” gecreëerd worden. Nieuwe gebieden moeten daarom ontgonnen worden en grondstoffenvoorraden moeten, zonder inachtname van hun ontoereikendheid in de verre toekomst, geëxploiteerd worden. Aan het eind van dit tweede millennium wordt duidelijk dat, nu alle uithoeken van onze planeet bezet zijn en de grondstoffenvoorraad beperkt blijkt, het op deze manier niet veel langer kan. Ook expansie tot in het heelal biedt geen oplossing, want zelfs al zou exploitatie van het heelal tot de reële mogelijkheden

behoren, dan nog blijft mimetische begeerte bestaan.

Het mechanisme dat veroorzaakt dat derden het slachtoffer worden van afgunst tussen economische subjecten is de concurrentie. De deelnemers ervan wordt niet toegestaan om aan iets anders te werken dan een zo goed mogelijke positie ten opzichte van elkaar. Zorg voor het milieu bijvoorbeeld, zou de individuele concurrentiepositie alleen maar verzwakken.

De hongerproblematiek is een tweede voorbeeld van het afwentelen van gevolgen (geweld) van het concurrentiebegin- sel, veroorzaakt door mimetische begeerte. In opdracht van de Wereld Landbouw en Voedsel Organisatie is onder-

Technologie: motor voor economische groei?

In 1989 bedroegen de Nederlandse uitgaven aan Research and Development (R&D) 6.205 miljoen gulden. Het uiteindelijke doel van deze uitgaven is het stimuleren van economische groei. De vraag rijst of het beoogde doel ook daadwerkelijk is bereikt en hoe het verband tussen technologie en groei theoretisch te verklaren valt.

Bas Verheijen, Jasper Wesseling

De klassieke theorie

In de economische theorie wordt technische vooruitgang al geruime tijd erkent als een belangrijke bron van economische groei op lange termijn.

In 1776 schreef Adam Smith, grondlegger van de klassieke theorie, in 'The wealth of nations' dat de omvang en samenstelling van de beroepsbevolking, vrije markten en technologische verandering, de drie voornaamste factoren zijn die economische groei bepalen.

Ook Karl Marx besteedde aandacht aan het verband tussen economische groei en technologie. Marx was van mening dat groei in het kapitalistische systeem uiteindelijk zou stagneren. De toename van kapitaalintensiteit -techniek- in het productieproces, met als gevolg een dalende winstvoet, zou zorgen voor een crisis in de kapitalistische samenleving. De ontwikkeling van de techniek was volgens hem tegelijkertijd de sterke en de zwakke kant van het kapitalisme. Enerzijds zou verhoogde kapitaalintensiteit voor een produktiviteitstijging zorgen, anderzijds zou het op de lange termijn de ondergang van het systeem veroorzaken.

De neoklassieken

De neoklassieke evenwichtstheorie beschrijft het verloop en de uitkomst van economische groeiprocessen binnen een economie die aan zeer specifieke karakteristieken voldoet. De veronderstellingen die aan de traditionele evenwichtstheorie ten grondslag liggen zijn onder andere: producenten maximaliseren winst en consumenten maximaliseren nut, subjecten beschikken over alle relevante informatie, ondernemingen produceren homogene produkten en zijn prijsnemers, en vraag en aanbod zijn in evenwicht op relevante markten.

Deze veronderstellingen vinden hun legitimatie in het specifieke doel waartoe de neoklassieke evenwichtstheorie ontwikkeld is; de analyse van voorwaarden

voor stabiliteit en optimaliteit van het economisch proces. Aan deze voorwaarden wordt slechts zelden voldaan.

De -vrij statische- evenwichtstheorie kan slecht uit de voeten met het fenomeen technologische ontwikkeling. Ondernemers initiëren technologie met de bedoeling een voorsprong op te bouwen en verstoren daarmee het markt-evenwicht. Deze handelswijze ligt in de aard van het concurrentieproces besloten. Technologische ontwikkeling vormt daarmee een lastige complicatie bij het analyseren van voorwaarden voor stabiliteit en optimaliteit in een economie.

Een blik op de historie van de theorie leert dat technologische ontwikkeling zelfs lange tijd als een exogeen gegeven is verondersteld. De laatste tijd wordt

deringsprocessen. Volgens Schumpeter was innovatie de specifieke activiteit van de entrepreneur. Het zicht op een tijdelijke monopoliepositie in de markt zou entrepreneurs motiveren om de grote risico's te nemen die inherent zijn aan het introduceren van een innovatie. Door als eerste een innovatie te introduceren zouden zij, totdat er toetreding plaatsvond als monopolist van grote winsten kunnen genieten.

In later werk verlegde Schumpeter zijn aandacht naar de voordelen van de bestaande monopolisten. Hij redeneerde dat innovaties kostbaar waren en vaak een minimaal efficiënte omvang vroegen. Monopolisten zouden, door hun omvang, kapitaalcracht en kennis, een grote voorsprong hebben ten opzichte van kleine beginnende ondernemers bij

Technologie kan 25% van de groei van het nationaal inkomen verklaren

het belang van technologie weliswaar erkend, maar daardoor komen de beperkingen van het statische neoklassieke denkkader des te duidelijker aan het licht. De ontwikkeling van een dynamisch evenwichtmodel staat nog in de kinderschoenen.

Schumpeter

Schumpeter kende een zeer grote rol toe aan innovaties -het omzetten van een idee, een uitvinding, een nieuwe technologie, in een verkoopbaar produkt of een verbeterd proces- een centrale plaats toe- kende in zijn theorieën over de dynamiek van kapitalistische economieën. Schumpeter richtte zijn aandacht op lan- ge termijn veranderingen binnen de economie en structurele veranderingen in de kapitalistische samenleving. Entrepreneurs -ondernemers-, en monopolisten spelen een centrale rol in deze veran-

de ontwikkeling van innovaties. Zij zouden, als gevolg van angst voor het verliezen van hun dominante positie in de markt, een bron van nieuwe ideeën vormen.

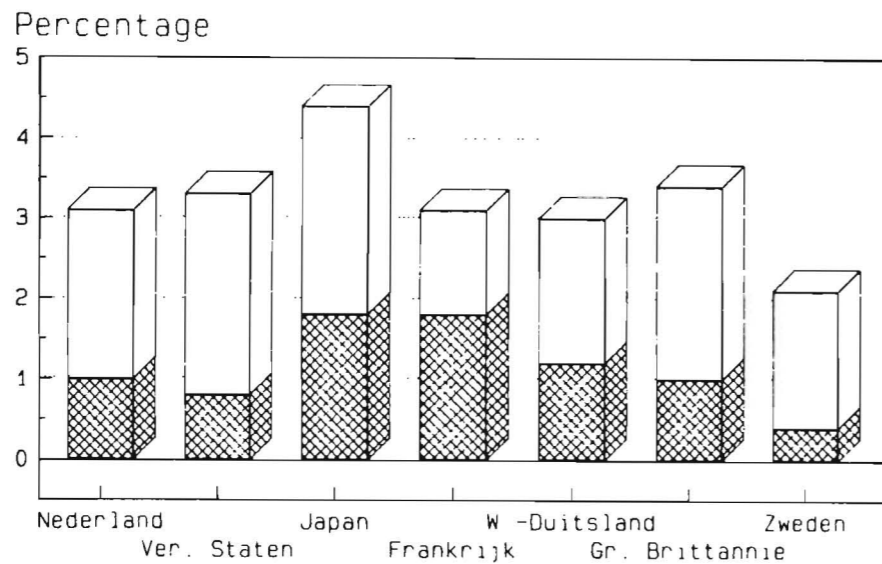
Zowel in Schumpeters theorieën over entrepreneurs als die over de monopolist, staat de introductie van nieuwe ideeën centraal. Het inbrengen van radicale innovaties in het economisch leven zou nieuwe industriële sectoren kunnen genereren. Technologie, ontwikkeld in de R&D laboratoria van de grote ondernemingen of buiten het economisch systeem, is volgens Schumpeter de grote motor achter economische groei. Schumpeter had veel kritiek op de neoklassieke evenwichtstheorie. Hij benadrukt dat juist het gebrek aan volledige informatie -waardoor onzekerheid ontstaat- en onevenwichtigheid -als gevolg van de introductie van innovaties- het

economisch proces kenmerken. Verder zouden neoklassieke economen volgens hem in een sociaal- en historisch vacuüm werken, waardoor de voorspellende waarde van hun theorie minimaal wordt. Schumpeter achtte het in navolging van Kondratieff bewezen, dat de ontwikkeling van het kapitalisme verloopt volgens een lange golfbeweging, waarbij iedere golf zich uitstrekt over ongeveer 45 á 60 jaar. Hij verklaarde deze golfbeweging uit het plaatsvinden van een groot aantal innovaties in een korte periode, die dan door imitatie en geïnduceerde groei in andere bedrijfstakken voor een opwaartse beweging -economische groei- zorgen. Naarmate de innovaties verspreid zijn nemen de impulsen voor de economie af en zal een neerwaartse beweging in gang gezet worden. Het is onomstreden dat belangrijke vernieuwingsbewegingen gekoppeld aan belangrijke technologieën -basisinnovaties- in de geschiedenis van het kapitalisme een belangrijke plaats innemen. Basisinnovaties bevorderen innovatief gedrag om verschillende redenen. Enerzijds gaan ze gepaard met investeringsimpulsen die bijdragen aan economische groei en dus tot 'demand-pull' effecten. Anderzijds presenteren ze aan ondernemers en technici nieuwe mogelijkheden en nieuwe vragen, hetgeen men een 'technology-push' effect zou kunnen noemen.

De evolutietheorie

De evolutietheorieën van Nelson en Winter over economische groei bouwen voort op Schumpeter. Nelson en Winter gaan uit van onzekerheid, concurrentie en onevenwichtigheid. Verandering is volgens hen de grote kracht achter het economisch systeem. Individuele ondernemingen werken met targets en vuistregels. Op de korte termijn is er sprake van stabiliteit. De gehanteerde vuistregels worden alleen dan los gelaten indien blijkt dat de gestelde targets op de huidige wijze onmogelijk gerealiseerd kunnen worden. Nieuwe vuistregels -innovaties- worden in de 'naaste omgeving' van de onderneming gezocht. Men probeert technieken te ontwikkelen die overeenkomen met de op dat moment ook door andere ondernemingen gebruikte methoden. Het tempo van de technologische ontwikkeling wordt gedetermineerd door de omvang van de bekeken 'naaste omgeving'. Nelson en Winter spreken in dit verband over 'natuurlijke trajecten'. Een natuurlijk traject is een verzameling van gehanteerde vuistregels, die op de korte termijn gelijk blijft en die door vele ondernemingen wordt overgenomen.

Figuur 1: Economische groei en TFP, 1987-1990

Bron: Ministerie van Economische Zaken, december 1989. Op basis van OESO-schattingen.

De economie zou zich langs deze 'natuurlijke trajecten' ontwikkelen.

Empirie

Het reële effect van technologische ontwikkeling op economische groei is niet makkelijk te berekenen. Vaak is het wel mogelijk een sterke correlatie tussen groei en technologie te onderscheiden, maar is niet aan te wijzen waar oorzaak en gevolg liggen. Welke maatstaf men als 'de beste' moet beschouwen is niet te zeggen.

Een benadering die vaak gebruikt wordt om de invloed van technologie op economische ontwikkeling te analyseren is de zogenaamde 'total factor productivity' (TFP) methode. Uitgangspunt van deze methode is dat technologische ontwikkeling niet alleen een kwantitatieve stijging van de inzet van productiefactoren tot gevolg kan hebben maar ook een productiviteitsverbetering. Het deel van de economische groei dat niet verklaard kan worden uit een stijging van de factoren arbeid of kapitaal wordt dan toegeschreven aan technologische ontwikkeling.

Studies met behulp van de TFP-methode wijzen over het algemeen op een zeer grote invloed van technologische ontwikkeling op groei (zie figuur 1). Volgens berekeningen van Van Dijk en Van Hulst, op basis van OESO-gegevens, kan technologie 25% van de groei van het nationaal inkomen verklaren in de periode 1973-1986. Voor Nederland komt het percentage uit op 40.

Er is ook onderzoek gedaan naar de in-

vloed van R&D op economische groei. Verschillende studies wijzen op een significant positief verband tussen R&D-uitgaven en economische groei. Volgens Van Dijk en Van Hulst is er een rendement van 20% op een geïnvesteerde gulden in R&D. Met name fundamenteel onderzoek -tegenover toegepast onderzoek- blijkt zeer lucratief.

Tenslotte is er ook veel onderzoek gedaan naar de technologische positie van een land in vergelijking met andere landen. Als indicator van deze positie wordt vaak het aantal octrooi-aanvragen gebruikt. Onderzoek van het ministerie van Economische Zaken laat een sterke groei van het aantal octrooi-aanvragen in de afgelopen jaren zien. Nederland loopt hierbij gelijk op met Frankrijk en de Bondsrepubliek. De Verenigde Staten, Zweden en Japan blijken een sterkere groei te realiseren.

Een andere indicator voor berekening van de technologische positie van een land is de omvang van het internationale technologische betalingsverkeer. De som van technologische in- en uitvoer geeft een goed beeld van de aanwezige technologie in een land. De omvang van deze 'kennishandel' blijkt voor Nederland zeer groot te zijn.

Nederland

Empirie toont de grote invloed van technologische vernieuwing op economische prestaties en groei. De uitgaven aan R&D blijken in Nederland echter achter te blijven bij die in het buitenland. Dit is merkwaardig omdat er juist voor Neder-

vervolg op pagina 23: TECHNOLOGIE

Akzo Financial Workshop

7 - 9 NOVEMBER 1990

Akzo switches venture partner

By Laura Raun in Amsterdam

AKZO, the Dutch chemicals and fibres group, has announced a joint venture with a US company, having put \$30m towards the venture.

Akzo earnings hit record

By Laura Raun in Amsterdam

AKZO, the Dutch chemicals and fibres group, earned a record £1954m (\$504.8m) in 1989 thanks to a buoyant economy, stable exchange rates and a better product mix. Reflecting the banner year Akzo raised its 1989 dividend to £18 pence.

efforts to tilt its product mix toward higher value-added chemicals and fibres. Mr Aarnout Loudon, chairman of the board, said yesterday that Akzo expected 1990 earnings to be maintained at 1989 levels provided that the general economy did not adversely affect the "stable" market.

Fusie met Akzo niet uitgesloten

Akzo gaat fors investeren in Spaanse verfactiviteiten

De coatingsdivisie van Akzo zal fors investeren. Deze vorm van investering is niet uitgesloten.

Akzo is een wereldwijd opererende chemische onderneming met ruim 350 vestigingen in 50 landen. Er werken meer dan 70.000 mensen. De hoofdzetel bevindt zich in Nederland, Arnhem. Het productenpakket van Akzo omvat onder meer chemische producten, vezels, verven en lakken en producten voor de gezondheidszorg.

De activiteiten zijn ondergebracht in een vijftal divisies: zout en basischemie divisie, chemie divisie, coatings divisie, pharma divisie.

Akzo Financial Workshop Van 7 tot 9 november 1990 organiseert Akzo een financial workshop op het hoofdkantoor in Arnhem. Daarvoor nodigen wij doctoraalstudenten Bedrijfsconomie uit die vóór medio 1991 afstuderen. Ook jonge academici, die tegen die tijd uit militaire dienst komen, kunnen deelnemen.

Wie nodigen wij uit?

Wij verwachten van de studenten die zich aanmelden dat zij aantoonbare belangstelling hebben voor financieel-economische en commercieel-economische vraagstukken van grote industriële ondernemingen. Zij kiezen in hun doctoraalfase in ieder geval voor specialisatie in kosten/winstvraagstukken, financiering, accountancy, strategisch of commercieel beleid.

Daarnaast behalen zij goede studieresultaten en hebben zij een brede maatschappelijke belangstelling.

Hoe kunt u zich aanmelden? Aangezien er slechts 25 plaatsen beschikbaar zijn, zullen wij een selectie moeten maken. Als u zich wilt aanmelden, vragen wij u om in een brief uitgebreid in te gaan op uw motivatie voor deelname, uw ambities en uw verwachtingen ten aanzien van een toekomstige loopbaan. Ook verwachten wij een curriculum vitae met gegevens over uw studieverloop (inclusief vakken en resultaten) en eventuele nevenactiviteiten. Uw brief kan aanleiding geven tot (selectie)gesprekken in september. U kunt uw brief tot uiterlijk 15 augustus 1990 sturen aan: Akzo Nederland, t.a.v. drs. R.A. Muller, Management Development and Recruitment, Postbus 9300, 6800 SB Arnhem. Voor meer informatie over de financial workshop kunt u ook bij hem terecht, telefoon 085-664738.

Groen licht voor Akzodrome

ARNHEM, woensdag Het superstadion Akzodrome in Arnhem kan gebouwd worden. De Gelderse gedeputeerde van Economische Zaken heeft hiervoor zijn groen licht gegeven.

AKZO KLOK

Akzo verdient beter

Fusiegolf jaan aan opstand

Aandelenmarkten mineur door wilde renteschommelingen

Akzo, AMP Set Acquisitions From Kollmorgen

SIMSBURY, Conn. - Kollmorgen Corp. has said it signed a letter of intent with Akzo Chemicals Co. of Arnhem, Netherlands. The acquisition will be concluded in the second quarter of 1991.

Gast van Akzo

Akzo ontmoet graag ambitieuze jonge bedrijfseconomen en wil met deze workshop een aantal studenten nader kennis laten maken met de onderneming. De workshop biedt natuurlijk ook een uitstekende mogelijkheid voor oriëntatie op de beroepspraktijk van bedrijfs-economen en de ontwikkelingsmogelijkheden binnen hun loopbaan bij Akzo. Uiteraard verzorgt Akzo de overnachtingen in een hotel.

Wat heeft de workshop u te bieden?

Naast informatie-overdracht door middel van lezingen over onderwerpen als investeren, acquisitie, controlling, treasury, marketing en human resources wordt er ook een actieve bijdrage van de deelnemers gevraagd.

In casestudies en discussies gaan de studenten zelf aan de slag met de praktijk.

De workshop biedt tenslotte ook ruimte voor informele contacten met medewerkers van Akzo.